

siluet

Tarih ve İstanbul Klübü Dergisi



KARTAL ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ
TARİH VE İSTANBUL KLÜBÜ

TARİH VE İSTANBUL KULÜBÜ LOGOSU NE ANLATIYOR?

Sudenur Kayış*

Bu eğitim-öğretim yılının başında iki farklı kulübü birleştirerek oluşturduğumuz Tarih ve İstanbul Kulübü'nün amaçları arasında okulumuzda tarih ve İstanbullu olma bilinci oluşturmak başı çekiyordu. Gerek bu bilinci oluşturmak ve gerekse kulübümüzü gelecek yıllara taşıyabilmek amacıyla bir logo çalışması yapma ihtiyacı hissettik. Bu doğrultuda yaptığımız çalışmalar sonucunda logomuzu oluşturduk.

Logomuzda ilk ilham kaynağımız okul meclisimizin logosu oldu. Zira bu logo hem okulumuzun baş harflerinden (KAİHL) oluşuyor, hem de kulübün adına yakışır sembeleri kullanmak için iyi bir zemin teşkil ediyordu. Dolayısıyla zeminde mavi renkle bu logoyu kullandık. Logoya hakim olan mavi renk gökyüzünün rengidir. Gökkubbenin altında buluşmayı, yani bizi bu çatı altında birleştiren ve bizi birbirimize bağlayan ortak tarihimizi ifade etmektedir. Mavi, aynı zamanda geleceği de sembolize ettiğinden geleceğin inşasında geçmişin izlerini takip etme mesajını vermektedir.

Logo üzerinde İstanbul'da bulunan ve çoğu kere İstanbul ile özdeşleşen camiler, kuleler ve yapılar bulunmaktadır. Kulübümüzün hem "Tarih" hem de "İstanbul" kollarına dikkat çekmek için İstanbul'un eski sembeleri ile yeni sembelerini bir arada kullanmayı uygun gördük.

Logonun ortasında bulunan çark geçmiş ile gelecek arasındaki yolculuğu simgeler. Öte yandan bu çark bir kısırdöngüye de işaret ederek tarihi olayların tekrar etmesindeki paradoksu da hatırlatır. Bu cümleden hareketle kulüp logosunda yer alan bu simge sağlıklı bir tarih bilincine vurgu yaparak tarih öğrenmeyi ve tarihi olayların tekrarı paradoksundan kurtulmayı anlatır.



KARTAL ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ
TARİH VE İSTANBUL KULÜBÜ

*10 D, Tarih ve İstanbul Kulübü Başkanı

SİLÜET

2017-2018

Yıl: 1

Sayı: 1

Ağustos 2017

Silüet Dergi Ekibi

Aleyna Göksu

Belkıs Pesen

Betül Yılmaz

Eda Akdeniz

Fatih Bayram

Fatma Büşra Yaman

Fatmanur Sağban

Gülsüm Kumru

Meryem Tayyibe İşbilir

Muhammet Ali Oruç

Muhammet Baha Seyitoğlu

Nisanur Akgül

Rana Bayram

Saltuk Buğra Çiftçi

Sedanur Kayış

Sema Küçükalioglu Özkılıç

Zehra Işık

Dergi Kapak Resmi

Muratcan Boğatepe

Dergi Tasarım

Sena Bayraktar

Silüet Tarih ve İstanbul Kulübü Dergisi'nde yer alan yazıların her türlü yayın ve kullanım hakkı Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi'ne aittir.

Başlarken...

Olaylar, meydana geldikten sonra tarihe dönüşür. Tarih ise, bu olayların sonradan kelimelere, kitaplara, makalelere dökülmesidir. Friedrich Schiller, “*Dünya hakkındaki hükmü, tarih verir.*”, der. Çünkü olaylar tarihin yazdığı şekilde nitelenir, ona göre bir mana kazanır. Başka bir deyişle, tarih geçmiş hakkında belirleyici bir güce sahiptir. Bu sebeple geçmiş hakkında doğru bir bilgiye ulaşmak daha bir anlam kazanır. Ancak itiraf etmek gerekir ki, bu hiç de kolay bir iş değildir. Zira tarihi olayları olduğu gibi anlamak için rasyonel bir tarih anlayışına sahip olmayı gerekir. Bu, ayrıca farklı disiplinleri de devreye sokarak olayların yeniden gözden geçirilmesini gerektirir.

Tarih bilimiyle ilgili yaygın bir başka husus ise, onun faydacılığıdır. “*Tarihe, geçmişi yargılamak, gelecek çağların yararı için bugüne yol göstermek görevi verilmiştir.*” diyen L. von Ranke’yi destekleyen pek çok kişi, tarihin yani geçmişin geleceğe kılavuzluk etmesini ister veya öyle olduğunu düşünür. Bu noktada tarihin vazifesi, geçmişte meydana gelen olayları geleceğe ışık tutacak şekilde yorumlamaktır. Oysa yine Ranke, “*Tarih, o yüce görevlere talip olamaz. O yalnızca gerçekte nasıl olduysa onu göstermek ister.*”, der. Buna göre, tarihin misyonu sadece gerçeği aktarmaktır. Bu düşünce doğrudur; ancak eksiktir. Zira tarih geçmişi olduğu gibi yansıtırken bugüne de rehberlik eder. Bugünü anlamayı kolaylaştırır. Ancak geleceğe yön vermek, kılavuzluk etmek gibi bir kaygısı da yoktur. Söz konusu kaygı, başka disiplinlerin irdeleyeceği bir süreci temsil eder. Bu noktadan hareketle tarih bilimi, geçmişte yaşanmış olayları, eldeki veriler çerçevesinde, farklı disiplinler açısından sentezleyerek analitik bir şekilde sunmakla mükelleftir. Sosyal bilimlerin zeminini oluşturan tarih bilimi, kendi içindeki sistematığe ve metodolojiye uygun bir biçimde incelenmelidir. Aksi halde bilimden bahsetmek mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla tarihçi, var olanı anlamaya çalışmalı ve rasyonel olmalıdır. Ancak bu şekilde tarih bilimi misyonunu gerçekleştirebilir.

Silüet, bu bakış açısını adeta silüet gibi yansıtmaya iddiasına sahip bir dergidir. *Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi Tarih ve İstanbul Kulübü* olarak bir dergi çıkarmaya karar verdiğimizde tarih bilimine doğru yerden bakabilmeyi arzu ettik. Ancak biliyorduk ki, yaptıklarımız yalnızca bir silüetti. Derginin adı, böyle bir düşüncenin ürünü olarak ortaya çıktı. Öte yandan bu isim, kulübümüzün *İstanbul* bölümüyle de örtüşen bir sözcüktü. Zira geçmişte imparatorluklara başkentlik yapmış olan İstanbul hakkında pek çok yazar, ressam, seyyah ve turistin hafızasına kazınan neredeyse tek görüntü, onun muhteşem silüeti idi. Örneğin, F. Ziem, İstanbul’a dair tablolarında genel olarak İstanbul silüetini arka planda resmetmişti. İşte tüm bu gerekçeler derginin adının belirleyicisi oldu.

Sema Küçükalioglu Özkılıç

1960 DARBESİ ÜZERİNE NOTLAR

Rana Bayram*

27 Mayıs Darbesi'nin vuku bulduğu sıralardaki siyasi iklim hayli ilginçtir. Meclis müzakereleri tartışmalı geçiyor, Kızılay Meydanı her akşam nümayiş ve yürüyüşlerle hareketleniyor ve siyasi gerilim gerek muhalefetin sert eleştirileri, gerekse hükümetin mukabilinde çıkardığı kanunlar ile giderek artıyordu. Bütün bu yüksek tansiyonun sebeplerini anlamak için Türkiye Cumhuriyeti'nin demokrasi serüvenine bakmak gerekir. Durumunda kalmışlardır. Türkiye'nin çok partili hayata geçiş düşe kalkan ilerleyen bir süreç olarak tarif edilebilir.

1925 ve 1930 yıllarında kurulan muhalefet partileri bir yıldan az bir süre faaliyette kalabilmiş, feshedilmiş ya da kendilerini feshetmek 1945 yılına kadar mecliste teklif edilen kanunlar suhuletle kabul edilir. Ali Fuat Başgil, bu dönemde parlamentonun "dilsizler meclisi" konumuna geldiğini söyler. İsmet İnönü, meclisteki bu tek sesliliği biraz dengelemek isteyerek bir Müstakiller Grubu tayin eder. Ancak bu grup fikren muhalif değildir. Nitekim ılımlı eleştiriler dışında muhalefet yapmaz. Müstakiller Grubu, bu haliyle bir mizah unsuru olarak zihinlerde yer eder.



II. Dünya Savaşı'nın beraberinde getirdiği sorunlar ve sorunların aşılmasındaki güçlükler daha dinamik bir muhalefet partisi ihtiyacını doğurur. Ayrıca demokratik sisteme geçiş de bir başka ihtiyaçtır, artık. Cumhurbaşkanı İnönü, İkinci Dünya Savaşı yıllarının beraberinde getirdiği bazı saiklerle çok partili yaşama geçilmesine sessiz kalır. Nitekim önce CHP Olağanüstü Kurultayı'nda tek dereceli seçim kararı alınmasını destekler; II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin beraberinde getirdiği bazı stratejik ve politik kaygılar sebebiyle aynı yıl çok partili yaşama geçilmesini de kabul eder. Eski CHP milletvekilleri Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan ve Celal Bayar'ın iktidara geçecek ilk muhalefet partisi olan Demokrat Parti'yi kurmasını sağlayan gidişat bu şekildedir.

1946 seçimlerinde açık oy, gizli sayım uygulaması yürürlüktedir; bir başka deyişle oyların sayımı devletin atadığı müşahitlerce ve kapalı bir ortamda yapılmaktadır. CHP'den 395, DP'den 66 mebus şeklinde sonuçlanan seçim halk nazarında oldukça şaibeli görülerek hile tartışmalarına yol açar. Nitekim 9 Temmuz 1948'de seçim sistemi, günümüzde de geçerliliğini koruyan gizli oy, açık sayım esasına evrilir. 1950 seçimlerinde sonuçlar, önceki seçimin taban tabana zıttır: CHP 67, DP 416 mebus çıkarır. Bunlara Millet Partisi'nin çıkardığı 1 mebusu da eklemek gerekir. Artık iktidar Demokrat Parti'nindir ve Cumhuriyet Halk Partisi ilk kez bir muhalif parti hüviyeti kazanır.



*1946 yılına dek hükümet seçimleri iki dereceli gerçekleştirilmekteydi. Halk, doğrudan doğruya iktidar partisini değil, hükümeti seçecek olan bir zümreyi oylardı.

ORDU İDAREYİ FİLENELE ALDI

Milletçe İdrâk Ettiğimiz Büyük Bayram Aziz Türk Milletine Kutlu Olsun, Halk Sevinç içinde

Demokrat Parti iktidarı, halk nezdinde kabul görmeyi başarır. Halkın dini hassasiyetlerini okşayacak kararların yanı sıra etkili ziraat politikaları geliştirir. Şehirleşme çalışmalarının ciddiyetle yürütülmesi ve büyük fabrika inşaları, liberasyon çalışmaları sayesinde Menderes'in nükteli ifadesiyle büyük şehirlerin her mahallesinden on milyon çıkarılması hedeflenir. Halkın Demokrat Parti'ye desteğinin başlıca gerekçesi de halk tarafından halk için hükümet prensibini vücuda getirmiş olmasıdır. Başgil, bu hususu, şu cümlelerle anlatır; "...Çünkü Türk halkı uzun seneler boyunca idari makamların sertliği karşısında ezilip büzüldükten sonra, ilk defa hükümetiyle bir vücut teşkil ettiği duygusuna sahip oluyor ve onu kendi varlığının ve menfaatlerinin titiz bir muhafızı olarak görüyordu." Dolayısıyla ve Başgil'in deyişiyle halk ilk kez temsil edildiğini düşünmektedir.

Demokrat Parti iktidarı süresince olumlu gelişmeler olduğu gibi yanlış bazı uygulamalar da gündeme gelir. Millet Partisi'nin kapatılması, muhalif basın yazarlarının tutuklanması ve Kırşehir'in ilçe haline getirilmesi gibi uygulamaların yanı sıra DP içerisinde ilk günden oluşmaya başlayan muhalif hareketler, dört bakanın itham edilmesi sürecinde yaşanan krizler siyasi gündemi meşgul etmeye başlar. Muhalif kesimin ilk grubu 61'ler ve daha sonra 19'lar gibi oluşumlar parti içinde huzursuzluk meydana getirir. Siyasi partileri karşı karşıya getiren fikir ayrılıklarının

çatışmaya dönüşebildiği dönemin Türkiye'sinde, hükümete karşı gittikçe artan muhalefet görmezden gelinir. Türk Milliyetçiler Derneği'nin kapatılması darbenin temellerini atan bir faktör olur, nitekim. Öte yandan Irak'ta meydana gelen ihtilal sonrasında Türkiye'nin Irak'a müdahale edeceğine dair söylentiler, iktidar-muhalefet çekişmesini artırır. Üniversite gençliği hükümet aleyhine faaliyet gösteren cemiyetlerin propagandalarına daha çok meyleder konuma gelir ve hükümet bu neticenin ciddiyetini 28 Nisan 1960'ta İstanbul Üniversitesi öğrencileri ayaklandığında ancak kavrayabilir.

28 Nisan'daki olayların ardından üniversiteler tatil edilir, sıkıyönetim ilan edilerek gece sokağa çıkma yasağı uygulamaya konur. Ancak gösteriler engellenemez ve Harp Okulu öğrencileri de protestolara destek vermeye başlar. Bu son olaylar ordu içindeki hoşnutsuzluğu artırır. Tüm bunlar yaşanırken Başbakan Menderes'in Eskişehir'e gitmesi meseleyi önemsemediği şeklinde yorumlanır. TSK içindeki bir grup subay "Türkiye'yi baskı rejimine ve kardeş kavgasına götürdüğü" gerekçesiyle ülke yönetimine el koyduğunu açıklar. Darbe, emir-komuta zinciri içinde yapılmamış, 37 düşük rütbeli subay tarafından icra edilmiştir. Başbakan Adnan Menderes Kütahya'da; Cumhurbaşkanı Celal Bayar da Çankaya'da tutuklanır. Darbeyi gerçekleştirenler, aynı gün yönetimi Milli Birlik Komitesi'ne devreder. MBK, anayasayı ve TBMM'yi feshederek siyasi faaliyetleri askıya alınır. Ardından TBMM'nin görevlerini üstlenir.

²Ali Fuat Başgil, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, İstanbul 1966, s. 88; *14 Mayıs 1950 Genel Seçimleri*, TRT Arşivi

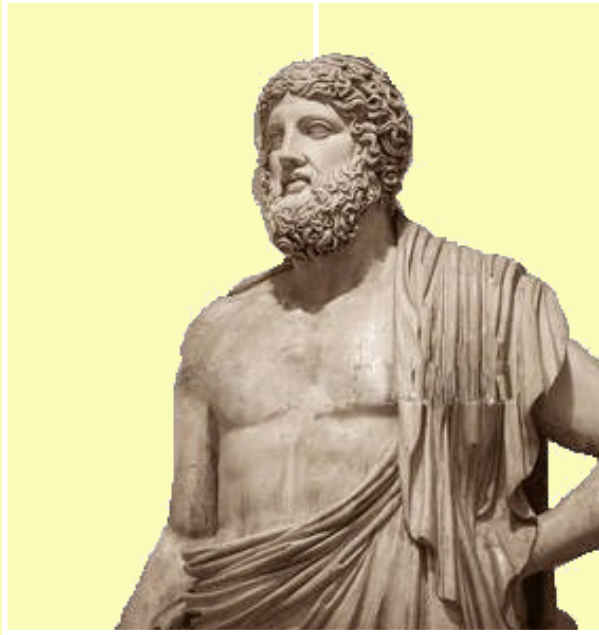


ANTİK ROMA'DA DİN-SİYASET İLİŞKİSİ

Saltuk Buğra Çiftçi*

Antik Roma, Roma çevresinde bulunan Yunanistan'a bağlı köylerin bir isyan sonucu birleşerek kurulmasıyla oluşur. Sınırları zaman zaman genişleyip daralan Antik Roma'da farklı dinler ve siyasi rejimler benimsenir. Çeşitli iç isyanlar sonucu sırasıyla krallık (M.Ö. 753-M.Ö. 510), cumhuriyet (M.Ö. 510-M.Ö. 27), imparatorluk (M.Ö. 27-476) yönetimleri hüküm sürer.

Dini açıdan başlarda Yunan mitolojisini kendi toplumlarına uyarlayan Romalılar, işgal ettikleri yerlerdeki dinî sembol ve şahsiyetleri de mitolojilerine dâhil ettiler. Roma mitolojisinin temeli Yunan mitolojisine dayanır. Aralarındaki fark Antik Roma'nın ve Yunan'ın toplumsal yaşantıları ve kurallarındaki farklılıklardan kaynaklanır. Daha sert bir toplumsal yaşantıyı ve her şeyde bir disiplin anlayışını benimseyen Antik Roma, bu yönüyle Antik Yunan'dan din dâhil her alanda ayrılır. Romalılar, Yunan mitolojisindeki tanrıları biraz daha sertleştirerek toplumlarına uyarlarlar. Bu uyarlamalar bazen başka dinlerdeki motiflerin de Roma mitolojisine eklenmesiyle sonuçlanır. Çok kapsamlı ve renkli hikâyelerle dolu olan Roma mitolojisi devletin krallıkla yönetilmesiyle beraber halkın kendisine olan inancını iyice güçlendirmiştir.



Antik Roma'da sanatsal gelişimi sağlayan en önemli etkenin Roma mitolojisi olduğu söylenebilir. Krallık dönemlerinden itibaren resim, müzik, mimari, edebiyat, tiyatro gibi alanlarda oldukça önemli gelişmelere imza atan Romalıların bu gelişmelerde mitolojiden etkilendiği açıkça görülür. Öte yandan Roma mitolojisi günümüz Avrupası'nın modern sanat tarihinin ve düşünce yapısının da temellerini oluşturur. Buna en iyi örnek Shakespeare'in eserleridir.

Roma toplumunda sosyal sınıf farklılıkları da mevcuttur. Tanrı kanı (ikör) denilen bir anlayışın olmasından dolayı soylu sınıf üstün bir sınıf olur. Soylu olmanın bir başka koşulu da kahramanlık göstermeleridir. Bunun en iyi örneği, Herakles ve onun on iki görevidir.

Yunan mitolojisinden Roma'ya aktarılmış olan bu halk efsanesi toplumsal sınıf ayrımını destekler niteliktedir. Efsaneye göre; Herakles'in babası tanrı Zeus'tur, annesi ise insan Alkmene'dir. Herakles ölümlüler arasında üstün güç ve becerilerinden dolayı bir kahraman olur. Fakat bir süre sonra kahramanlık ona yetmez ve tanrı olmayı kafasına koyar. Bunu babasına bildirir. Babası bunu Olimpos Dağı'nda yaşayan on iki büyük tanrıya bildirir ve onun için on iki zorlu görev hazırlanır. Herakles bunları başarır ve tanrılıkla ödüllendirilir. Ancak On İki Olimposlu'nun arasına giremez çünkü onlar sadece on iki kişi olabilir ki bu durum on üç sayısının Avrupa'da uğursuz olarak kabul edilmesinin nedenlerinden biri olarak gösterilebilir.



Soylu sınıfın sayıca azlığı ve bu sınıftaki nüfus artışının yetersizliği, toplumun diğer sınıfları ve köleler de yoğun bir yığılmayı beraberinde getirir. Antik Roma'da köle nüfusu Antik Mısır'daki kadar iyi idare edilemeyince soylular sınıfı arasına kölelerin sızmasına göz yumulur. Soylularda saf olmayan bu kitlenin kafası her zaman karışıktır ve bu da felsefenin gelişmesinin önünü açar.



Bu durum eşitliği ve insan haklarını savunmaya teşvik ederek isyanları başlatır ve Roma Krallığı'nın sonunu getirir. Yerine Roma Cumhuriyeti kurulur. Cumhuriyet rejiminin gelmesi soruların daha rahat sorulabilmesine ortam hazırlar. Bu sorulardan mitoloji de payına düşeni alır. Sanat ve bilim apayrı bir bakış açısı kazanır ve birçok kaynaktan beslenir. Büyük İskender'in Persleri bozguna uğratarıp dünyaya hükmeden bir imparatorluk kurması bu kültürü ve bilgiyi dünyaya yayar. Aynı zamanda Doğu'nun savaş stratejileri ve icatlarının bir kısmı da Avrupa'ya etkiler.

İskender'in ölümünden sonra Roma sosyal hayatında değişim görülmeye başlar. İnsanların hakları ve özgürlüklerin genişlemesine paralel olarak kanunların zincirleri kırılmaya zorlanır. Sonunda M.Ö. 27'de bir soylu olan Julius Caesar birkaç kumandanla beraber yönetimi ele geçirir; Roma'da diktatörlüğünü ilan eder. Böylece Antik Roma'nın son dönemi olan İmparatorluk Dönemi yaşanmaya başlar ve otoritenin sertliğiyle sınırların en geniş mertebeye ulaştığı bir dönem olur. Bu otorite ve tavır bir yandan Roma'nın renkli tanrılarını, yaratıcılığını ve zaten tarihi boyunca sertleşen ve eğilip bükülen Roma mitolojisinin ruhunu öldürmeye başlar. Bununla eş zamanlı olarak Avrupa'da giderek yaygınlaşan Hristiyanlık, imparatorluğun baskılarına maruz kalsa da geniş kitlelere ulaşmaya devam eder. Sonunda



AZAMETLİ MÜZE; YILDIZ ŞALE MÜZESİ

Fatma Büşra Yaman*

Yıldız Şale Müzesi, içeride az sayıda kalan ziyaretçilerinin çıkarak kapılarını bugünlük de kapatmayı bekliyordu. Yapıya uygun kocaman kapılar; hayranlıkla, farklı perspektiflerden fotoğraf çeken ve biraz sonra ayrılacak olan ziyaretçileri adeta büyülemişti. Kimsenin içeriden çıkmaya niyeti yoktu. Ziyarete gelen herkese kucak açan, ağaçlarla bezeli bahçesi ve özenle hazırlanmış yapay göletleriyle beraber cennetten bir köşeydi

Köşk, bembeyaz dış cephesiyle çevresindekilerden sıyrılırken yine beyazla bezenmiş süslemelerini ayırt etmek için daha dikkatli olmak gerekiyordu. İki üç kere eklemeler yapıp büyütülen köşk, dikdörtgen bir alan üzerine inşa edilir. Kenarlardaki altıgen bölümlerden başlayarak bir iki metre aralıklarla dikilmiş müzenin dışının gece olduğunda bile parlak kalmasını sağlayan lambalar bir uçtan bir uca uzayıp gidiyordu. Üçten fazla kapısı olsa da gelenlerin bahçenin tadını çıkarmasını istercesine ana kapıya en uzak giriş

Merdivenlerden çıkanları ilk karşılayan ve görkeminden hiçbir şey kaybetmemiş bir halde

duran ayna, geçmişin izlerini taşıyarak geleceği gösteriyordu sanki. Hemen yanında bulunan şatafatlı yatak odasının her köşesi de aynalarla döşeliydi. Odanın bir kenarında boyutu değiştirilebilen, ejderha ve kuş motifleriyle süslenmiş, ince

ince işlenmiş bir yatak bulunuyordu. Birkaç koridor geçince bir başka oda da aynı görkem kendini hissettirmekteydi. Numaralarla adlandırılan odalardan sekizincisinde ilk dikkat çeken İsveç'ten getirilen porselen şömine ve onun tam karşısına konulan altın saatli aynaydı. Biraz yürüyerek ulaşılan çalışma odası, gösterişli duvarlara ve heybetli bir sedire sahip olsa da diğer çalışma odasının aksine sadece bir masa konularak tamamlanmıştı. Her iki odaya da



*10 D



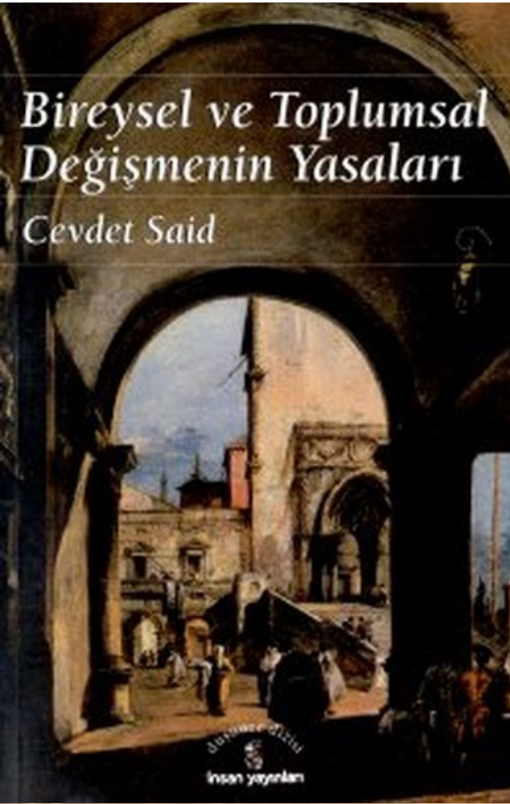
İkinci katta ise pek çok kapı insanı karşılamaktaydı. İnsanların ancak yukarı çıktıktan sonra bakabildikleri tavan Osmanlı'yı simgeleyen ay ve yıldız; gücünü ve haşmetini simgeleyen zeytin dalları ve Osmanlı'nın dört bir köşeye yayıldığını anlatmak istercesine her tarafa dağılan ışınlarla süslenmişti. Kenardaki bir kapıdan girilen sedefli salonda devlet büyüklerinin vaktiyle yemek yediği upuzun iki masa vardı. Küs devlet adamları için sırt sırta konulmuş iki sandalye, zarafet ve incelikteki son noktayı temsil ediyordu. Farklı amaçlara hizmet eden ve pek çok odaya ev sahipliği yapan bu görkemli yapının en göz alıcı kısmı muayede odasıydı. Azameti sembolize eden bu oda, son yenen tatlı gibi müze gezintisinin en sonuna konulmuştu ki gören herkes büyülenerek dışarıya çıksın. Devasa pencereler, tonlarca ağırlıktaki lambalar ve avizeler ve bunların ışığını yansıtarak odayı daha da aydınlatan aynalarla donatılmış oda, müzeyi gezen herkesin gözlerini kamaştırıyordu. Parlak ışıkta renkleri daha da belli olan halı, eşî benzeri olmadığı ve Osmanlı'nın en büyük halısı olduğu için gören herkesin aklını başından alıyordu, adeta. Nefes kesici odalara sahip bu görkemli müze bugünlük de kapılarını kapatmaya hazırlanıyordu.



BİR KİTAP: BİREYSEL VE TOPLUMSAL DEĞİŞMENİN YASALARI

Sema Küçükalioglu Özkılıç*

Kitabın yazarı Suriyeli Cevdet Said'dir. Cezayirli düşünür Malik bin Nebi'nin öğrencisi olduğu bilinmektedir. İslam dünyasının felsefi ve kültürel değerlerini yeniden dirilterek öze dönmesini sağlamak amacıyla kaleme alınan eserin toplam altı baskısı vardır. İlk baskı 1984 yılına aittir. Eser; İnsanlığın Genel Yasası; Ayetin Vurguladığı İki Değişim: Allah'ın Değiştirmesi ve Toplumun Değişmesi; Toplumun Kendini Değiştirmesi; Çağdaşlara Göre Değişim Kavramı; İnsanın Psikik Yapısı İle Davranışları Arasındaki İlişki; Yasa Fikri Müslümanlarca Nasıl Benimsenebilir?; Kur'an'da Akıl ve Yasalar ile Sistem ve Uygulama başlıkları olmak üzere dokuz kısımdan oluşmaktadır.



İnsanlığın Genel Yasası; “Kuşkusuz Allah, onlar nefislerinde olanı değiştirmedikçe, bir toplumun durumunu değiştirmez.” (Ra'd, 11)

Kitabın eksenini bu ayet oluşturur. Zira bu ayet, Allah'ın tüm insanlığa uyguladığı genel bir yasadır. Müslümanlar olaylara bugüne kadar bilinçli ya da bilinçsiz olarak özelleştirerek bakmayı adet edinmişlerdir; ancak bugün İslam âleminin başına gelenler yani geri kalmışlık özel olaylar sonucu değil, Allah'ın tüm insanlığa uyguladığı genel-geçer bir yasasından ibarettir, der Cevdet Said. O halde nedir bu genel-geçer yasa?

Yazara göre, ayetin içerdiği kural, siyah-beyaz, Müslüman olan-olmayan her din ve ırktan insana uygulanabilir. Ancak Müslümanların, İslamî bir problemi bütün insanlığı içine alan, genel yasalara bağlayan bir bakış açısıyla inceleme alışkanlığı yoktur. Müslümanlar, kendi düzeylerini yükseltmenin diğer insanların boyun eğdiği yasalara reddetmekten geçtiğini zannederler. Eğer ki, Müslüman problemin diğer insanlara da uygulanan genel bir yasanın hükmü altında olduğunu görürse, kavimlerin başından geçmiş ve hâlâ da geçmekte olan tarihsel olaylardan faydalanmasını bilecektir. Ancak böyle bir bakış açısı yitirilmiştir ve bunun yeniden kazanılması şarttır. Çünkü bu, Kur'anî bir bakış açısını beraberinde getirecektir.

Müslümanların değişim konusunda içinde buldukları acizlik, büyük ölçüde psikolojik değişim yasalarını bilmemelerine bağlanır. Yazar, öncelikle psikolojik değişim yasalarını; daha sonra da değiştirmemiz gereken şeylerin ne olduğunu bilmek gerektiğini belirtir. Müslümanların bahsedilen değişimi kabul etmeleri gerektiğini; zira bunun Kur'an'ın emrettiği yasalar içinde olduğunu söyler. Dolayısıyla durumu izah ederken zoraki bir yorum yapılmadığı da, yazar tarafından sürekli vurgulanır.

*Dr, Tarih Öğretmeni

Yazara göre, ayetten belirli bir bireyin kastedildiği anlamını çıkarmak mümkün değildir. Kadın ya da erkek, mümin ya da kafir diye bir nitelendirme yoktur. Söz konusu olan kadınıyla, erkeğiyle, seçkiniyle avamıyla belirli bir toplum ya da ümmetin tüm muhtevasını kapsayan özelliklere sahip bir kavim ya da topluluktur. Yazarın bahsettiği, Allah'ın toplumda oluşturduğu değişim, ateşe düşme halinde yanma, suya gömülme halinde boğulma olayındaki gibi bir değişimdir. Maddenin nitelikleri ve yasalar Allah'ın yaratmasıyla oluşmuştur. Yaratmıştır ve üzerlerine değişmeyen, dönüşmeyen yasalarını koymuştur.

Bunun “Niçin?”ini anlamak, bilimin ve aklın üstüne vazife değildir. Nasıl olduğunu araştırmak ise, faydalıdır. Çünkü onların cevabını bilmek, insanı evren üstüne egemen kılar. Allah, insanlardan yeryüzünde yürümeyi ve yaratılışın nasıl başladığına bakmalarını ister. Çünkü bunların nasıl oluştuğunu bilmek, O'nun yasalarını ortaya çıkarır.

İslam dünyası bu değişimi kabul etmemektedir. Çünkü İslam toplumunda oluşan düşünüş biçimleri, evrene, hayata ve topluma bakış tarzları da giderek adet haline gelmiştir. Asırlar boyu donuklaşmış, bu durumyla kuşaktan kuşağa tevarüs etmiş ve adet haline gelmiş olan düşünüş biçimlerinden dışarı çıkmak dinden çıkmış olmakla eş tutulmuştur. Bu konuda Müslümanların karşı karşıya bulunduğu problemlerin en büyüklerinden biri, onların kendilerini düşünüş biçimleri itibarıyla hâlâ sahabe döneminde yaşayanlar gibi olduklarını vehmetmeleridir. Düşünüş ve görüşte nelerin değiştiğini ayırt edemiyorlar ve kendilerini bilinçsizce onlarla kıyaslıyorlar.

Sonuçta, diğer toplumlarda değişim yasalarına boyun eğerek atlatılmış problemler, maalesef Müslüman toplumunda belirgin bir dengesizlik ve gelişim yavaşlamasına neden olmuş, nihayet kronikleşmiştir. Bunun böyle olması ümmetin henüz psikolojik değişim melekesi kazanmamış olması yüzündendir. Toplumsal değişim melekesinin yetersiz oluşu, psikolojik değişimin gerçekleşmesi için gerekli melekeyi elde etme imkânını engellemektedir. Müslümanlar psikolojik değişim haritası üzerinde tasarruf edemeyişleri yüzünden amaçsız ve plansızca yol almaya devam ediyorlar

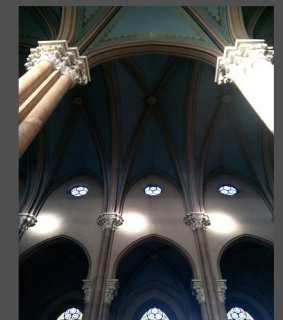
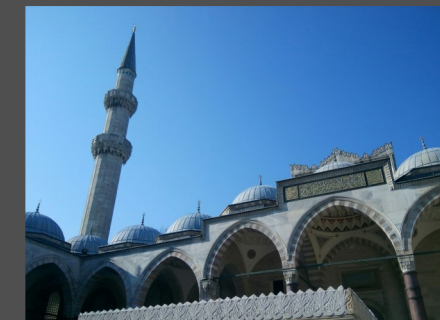
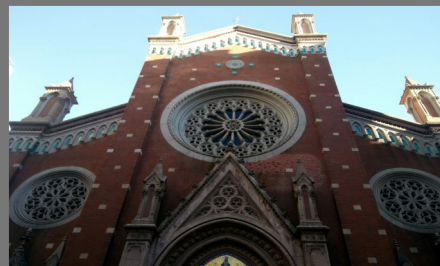
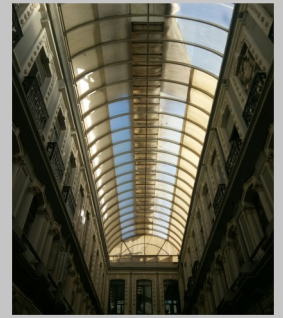
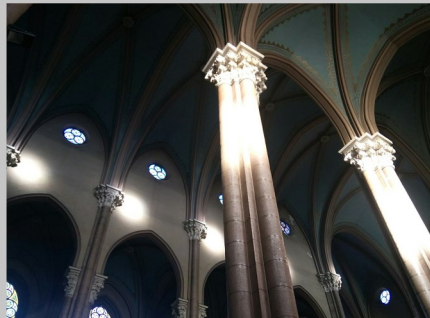
Görüldüğü gibi, eserde Kur'an-ı Kerim'in Ra'd suresinin 11. ayetinde geçen ifadeler temel alınmış ve bu ayetin yorumundan yola çıkarak İslam dünyasındaki anlayışlar, gelenekler ve bunların İslam'la bağdaştırılan yönleri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yazar, burada esasen bireysel ve toplumsal değişmeyi felsefi bir açıdan ele alırken, düşündüklerini Müslüman bir toplumda izah edebilmenin zorluğunu da yaşamışa benziyor. Bireysel ve toplumsal değişmeyi Kur'an ve sünnet çerçevesinde açıklamak zorunda kalan Cevdet Said, eserine eksen olarak “Kuşkusuz Allah, onlar nefislerinde olanı değiştirmedikçe, bir toplumun durumunu değiştirmez.” ayetini almıştır. Bu nedenle eser, ilk okunduğunda ayetin yorumu şeklinde değerlendirilmiştir. Ancak dikkatle incelendiğinde eserin, İslam toplumu meselelerinin Kur'anî bir yorumla izah ettiği anlaşılmaktadır.



Söz konusu ayetin seçilmesi oldukça anlamlıdır. Hem kişisel, hem toplumsal değişimden bahsedilmesi ve hem de geçmiş toplumlara atıfta bulunulması ayetin seçilmesinde önemli bir etken olmuştur. Yazara göre, bu değişimleri bizzat Allah emretmiştir. Günümüzde İslam dünyasındaki anlayışlar ve gelenek haline gelen kurallar Allah'ın ayetlerinin yanlış yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Buna en güzel delil ise, bu ayettir. Yazarın öncelikli amacı, elbette ayeti yorumlamak değildir. Ancak bir kere problemin çözümünün Kur'an'da olduğu kabul edilince, ister istemez ayetin tefsir edilme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Aksi halde söylediklerinizi Müslüman topluluğa kabul ettiremezsiniz, der.

Yazara göre, Müslümanların problemleri, kendi toplumları dışındaki dünyadan geri kalmalarıdır. Buna neden olan şey ise, ilimden uzaklaşılması ve maddeye egemen olma anlayışının henüz Müslümanların zihninde bir yer teşkil etmemesidir. Onlara göre, İslamiyet ilim dinidir. Ancak Müslümanlar bu ilimlerden yararlanmasını bilmemektedirler. Bunun bir nedeni, İslam toplumlarında kabul edilen cihat, yani kılıcın kalemden üstün olduğu anlayışdır. Müslümanların çoğu kâfir düşmanla savaşmayı, ilimle uğraşıp İslam dünyasını hak ettiği konuma getirme yarışından daima üstün tutmuşlar, uzun bir uğraş içine girmeye gerek görmemişlerdir. Cevdet Said'in meselelerin tespiti olarak ön plana çıkardığı önermeler, 19. asırdan beri tartışılan ve İslam toplumlarına kabul ettirilmeye çalışılan önermelerdir. Eğer ki, İslam toplumu hâlâ aynı problemlerle uğraşıyorsa, o halde belirtilen önermelerde veya izlenen yollarda bir eksiklik var, demektir.





BİR NEFES İSTANBUL; GEZİ NOTLARI

Belkıs Pesen*



Tarih ve İstanbul Kulübü bu yıl İstanbul içine ve dışına birçok gezi düzenledi. Katılabildiğim kadarına katıldığım bu geziler İstanbul'a bakışımı değiştirdi ve çok güzel vakit geçirdim diyebilirim.

Katıldığım ilk gezi Pera Gezisi'ydi. Karı yeni atlatmış şehir, soğuktu; ama Kadıköy'den Tünel'e, Galata Kulesi'nden Pera'daki müze, kilise ve camilere koşturmak soğuğu unutturuyordu. Rehberimiz, okulumuz tarih öğretmenlerinden Sema Hoca idi. Hocamızın bizden daha enerjik bir şekilde önde hızla ilerlemesi, bu geziyle başlayarak tüm gezilerde hafif koşuşturmalı bir tempo oluşturdu. Bizans'ta karşılığı Pera olan Galata'da, Batı ve İslam'ın çakışmaya başladığı yıllara döndük. Kapitülasyonlara dayanarak açılmış yabancı kurum binalarını ve civardaki kiliseleri inceledik. Galata Kulesi ve Pera Palas Otel de duraklarımız arasındaydı. Gezinin en zevk aldığım kısmı Felix Ziem'in ve Osman Hamdi Bey'in Kaplumbağa Terbiyecisi dâhil eserlerinin bulunduğu, modern sanat olarak da *Balkanlardan Gelen Soğuk Hava'nın* sergilendiği Pera Müzesi'ydi. İnci Pastanesi'ne doluşarak profiterol yememiz de gezinin unutulmayacak kısımlarındandı.

İkinci gezi, Süleymaniye ve çevresine idi. Güneşli bir gün olmasına rağmen kış devam ediyordu ve hava yine soğuktu. Böylece benim için tarih gezileriyle serin rüzgâr ve yalancı güneş eşleşmiş oldu. Önceden gazetecilerin ve matbaaların çoğunun yer aldığı Bâbüali Caddesi, İstanbul Erkek Lisesi ve İstanbul Üniversitesi, Kapalıçarşı ve Sahafklar Çarşısı gezi duraklarındandı. Sema Hoca Nuruosmaniye Camii ve Süleymaniye Camii hakkında mimari açıklamalar yaptı ve camiileri hem içeriden hem dışarıdan inceledik.

Bir diğer geziyse Hisar'ta idi. Bu defa rehberimiz diğer tarih öğretmenimiz olan Gülsüm Hoca idi. 17. yy. Osmanlısından çeşitli kıyafetler, eşsiz silahlar ve kullanılan bazı eşyalardan II. Dünya Savaşı zamanındakilere geçiş yaptırın ve katlar boyu süren vitrinleri dolandık. Gezinin en ilginç kısmıysa Hisar'ın kurucusu Nejat Çuhadaroğlu'na bir arkadaşını gezdirirken denk gelmek oldu. Peşine takıldık ve bize birçok şey anlattı. Böylece müzenin kurucusundan bir müze turu almış olduk.

Denk geldiğimiz tarihi yapıların mimarisi ve tarihçesi hakkında küçük bilgiler öğrenerek gezmek, sonra öğrendiklerimi birbirine katarak bilgi dağarcığımı az da olsa genişletmek İstanbul'a daha bütünlüklü ve tarihî bir şekilde bakmaya başlamamı sağladı. Ayrıca arkadaşlar ve öğretmenlerle çeşitli mekânlarda vakit geçirmek okulun bitmek bilmeyen yoğunluğundan kopartan bir nevi mola işlevi gördü, tabii bu öğrenmeye devam etmemize engel olmadı. Bu geziler, İstanbul'un modernleşmenin getirdiği bunaltı ve sosyo-kültürel karmaşanın altında daha güzel ve derinlikli -ve şu sıralar biraz kayıp- olduğunu hatırlattı bana. Gezileri düzenleyen Tarih ve İstanbul Kulübü'ne ve bize adeta ücretsiz tur rehberliği yapan hocalarımıza teşekkürlerimi sunarım, önümüzdeki senelerde de böyle güzel vakit geçirmemize vesile olmanızı umarım.



*10 D

BİR RÖPORTAJ; TARİHÇİ ÖMER İŞBİLİR

Meryem Tayyibe İşbilir*

-Ömer İşbilir Kimdir?

1962 yılında Kahramanmaraş'ın Afşin ilçesinde doğdum. Lise tahsilimi de burada tamamladım. 1982 yılında İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü Yeniçağ Tarihi Kürsüsü'nü kazandım. Osmanlı tarihi okumak için Yeniçağ Tarihini özellikle tercih etmişim. Üniversiteye girişimin ikinci senesi kürsü sistemi kaldırıldı ve tarih bölümleri tek çatı haline getirildi. Fakat ben, seçmeli derslerimi yine Osmanlı tarihi ağırlıklı olarak tercih ettim. 1986 yılında mezun oldum ve aynı yıl yüksek lisansa başladım. Yüksek lisans tezi olarak Nizam-ı Cedîd'e dair bir risalenin tenkitli metin neşrini hazırladım. 1989 yılında doktora öğrenimine başladım ve 1997 yılında mezun oldum. Doktora tezinde ise, Osmanlı Devleti'nde sefer organizasyonu üzerine çalıştım. 1992 yılında Mimar Sinan Üniversitesi Tarih Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak vazifeye başladım. Halen aynı bölümde Yeniçağ Kürsüsünde görev yapmaktayım.

-Neden tarih okumak istediniz?

Tarihi sevmekle beraber, lise yıllarındayken, birçok liseli gibi tarihe aşırı bir merakım yoktu aslında. Fakat yine de bu tarih sevgisinde, daha ilkokuldayken okuduğum tarihi romanların etkisi olmuştur. *Atsız'ın Bozkurtları Ölümü* romanını İlkokul üçte iken okumuştum. Herhalde çocukluğa mahsus hayal gücüyle olsa gerek, Yüzbaşı İşbara Alp'le Onbaşı Yamtar'la birlikte Asya'nın steplerinde geziyordum adeta. Bu açıdan kaliteli tarihi romanların sayılarının artması gerektiğini düşünüyorum. -Günümüzde tarihi diziler de tarihe olan ilgiyi artırmaktadır- Daha sonra Osmanlı tarihine merak başladı. Asıl ciddi anlamda tarih merakı okumalarla gelişti. Okudukça tarihi daha çok seviyorsunuz, sevdikçe de daha çok okuyorsunuz. Tarihin böyle bir özelliği vardır. Okudukça insanı kendine daha çok bağlar, daha çok okutturur. Yoksa kimse "*müverrih-i mâder-zâd*" değildir.

-Hangi alanlarda çalışmalar yapıyorsunuz?

Daha çok Osmanlı Devleti'nin askerî ve mâlî tarihi üzerine çalışmalar yapmaktayım. Özellikle de savaş organizasyonu. Bu da haliyle birçok alanla uğraşmamı gerektiriyor. Vergilendirmeler, yollar ve menziller, asker temini, iaşe, nakliye, silah ve mühimmat tedariki, ordunun yürüyüşü vs. Ayrıca kıyısından-köşesinden vakıflar üzerine birkaç çalışmam oldu. Son zamanlarda Osmanlı Devleti'nde suçlar, suçlular, suçlu profilleri, cezalar, sürgün ve kale-bent yerleri hakkında ve özellikle de İstanbul'un asayişine dair hem kendim çalışıyorum hem de yüksek lisans tezleri yaptırıyorum.



*10 E

¹O zaman tarih bölümlerinde kürsü sistemi vardı.

²Anadan doğma tarihçi

-Tarih deyince aklınıza ne geliyor?

Olayları birbiri ardına sıralamak değil elbette. Bunları da bileceğiz mutlaka, ama asıl bu hadiseler arasında bağ kurmak, olayların gerçek sebeplerini tespitte çalışmak, neticeleri mukayese etmek, kısacası geçmişin tecrübeleri ile günümüze ve geleceğimize yön verecek istikameti belirlemektir diyebiliriz.

-Türkiye’de tarihe ve tarihçiyeye bakış açısını nasıl buluyorsunuz?

Son dönemlerde tarihe karşı geçmişle kıyaslanmayacak derecede bir ilgi var. Bazen kötü şeylerin güzel neticeleri olabiliyor. Bunda tarihten ilham alınarak çekilen dizilerin epey bir etkisi var, diye düşünüyorum. Özellikle de Osmanlı tarihine. Tarih kitapları çok satanlar listesinde. Geçenlerde böyle bir liste yayınlanmıştı. Ancak insanlar galiba duymak istedikleri yazılınca daha çok rağbet ediyorlar. Tarih, ülkemizde yıllarca ideolojilerin çatışma sahası olarak görüldü. Şiddeti azalmakla birlikte bu durumun hâlâ sürdüğünü söyleyebiliriz. Bundan kurtulmamız lazım. Tarihi olduğu gibi görüp okumazsak ders alamayız. Kimisi toz kondurmuyor, kimisi de yerden yere vuruyor. Ya mekleştiriyoruz yahut şeytanlaştırıyoruz. Bazı tarihçilerimiz “*post-nişîn*” ile “*taht-nişîn*”i birbirine karıştırıyor. Bir kısım tarihçilerimiz padişahlara adeta birer tarikat şeyhi veya kusurdan ve günahattan âzâdeymiş gibi bir melek makamı verirken; diğerleri zevk ve safa düşkünü, zalim, merhametsiz, despot kişiler olarak tasvir ediyorlar. Bu şekilde ön kabullerle hakikate ulaşmamız mümkün değil. Bu konuda aslında çok şeyler söylenebilir. Biz bu kadarla iktifâ edelim.

-Neden tarih okumalı?

Bu suâle “Tarih bilmek neden lüzumlu?” diye de yaklaşabiliriz. Ve sanırım iki şıkka ayırarak cevap vermek gerekir. Biri, tarihi ve tarihçiliği meslek olarak seçenler; ikincisi de, merak sâikiyle tarih okuyanlar zaviyesinden bakarak. Ben tarihi biraz insanların hafızasına benzetiyorum. Hafızasını kaybeden insan nasıl tedaviye muhtaç ise, geçmişle alakasını kaybeden milletler de adeta hastalıktır. Hafızasını kaybeden insan, kim olduğunu, neler yaptığını, dünyada hedeflerinin ne olduğunu bilemez. Bir anda hayat onun için manasız hale gelir. Aynı durum milletler için de geçerlidir ve neticeleri itibariyle îrâs edeceği zararlar birincisiyle kıyaslanamaz bile. Kendi medeniyetinden, geçmişinden, atalarının insanlık tarihine yapmış olduğu katkılardan haberdar olmayan milletler başkalarını taklit etmeye, başka milletlerin izlerinden yürümeye başlarlar. Başkalarının izinden yürüyenler dünyada kendine ait bir iz bırakamazlar. Böylelikle ne geçmişin mirasçıları olurlar ne de kendilerinden sonra gelen nesillere bir medeniyet devredebilirler. Tedavinin yolu bu irtibatı yeniden temin etmektir. İrtibatı sağlamanın yolu da tarih bilmektir elbette. Yukarıda birinci zümre olarak bahsettiğimiz, tarihçiliği kendisine meslek edinip seçen kişilerin görevi, sağlam araştırmalar ve doğru bilgilerle ikinci zümre olan tarihine ve geçmişine meraklı olan kimselerin istifadesine yönelik eserler hazırlamaktır.

³Miras bırakacağı

Hususiyle devlet adamlarının çok iyi tarih bilmeleri gerektiğini düşünüyorum. Mesela Osmanlılarda, daha Ertuğrul Gazi'den itibaren, yani henüz devlet değilken, küçük bir aşiret yapısı arz ederken bile “**ertesı gün**” endişesi, fikri ve vizyonu vardır. Adımlarını ona göre atarlar, hesaplarını ona göre yaparlardı. Timur, Anadolu'nun bir ucundan girmiş adeta diğer ucundan çıkmış, ama kalıcı olmamış, kısa sürede tekrar asıl saltanat sahasına dönmüştür. Anadolu Beylikleri'nde, Menteşe, Aydın ve Saruhan Beyler örneğinde gördüğümüz uç komutanları, kendilerine tanınan imtiyazlar neticesinde gelişip kuvvetlenerek kendi beyliklerini kurmuşlardır. Osmanlılar ise demin söylediğimiz “**ertesı gün**” düşüncesi sayesinde bu tür hatalardan uzak kalarak birliklerini muhafaza etmişler, hatta Timur darbesinden sonra bile çok kısa bir sürede toparlanarak yeniden devlet olabilmişler ve birliklerini sağlayabilmişlerdir. Osmanlı Devleti, “**Ertesı gün**” düşüncesi sayesinde Rumeli'de kalıcı olmuştur. Avrupa'ya yayılması 330 sene, geri çekilmesi 250 sene sürmüştür. Osmanlılara bu vizyonu temin eden ve kendilerinden önceki Türk-Müslüman devletlerin ve Anadolu Beylikleri'nin düştükleri hatalara düşmekten kurtaran, **tarih şuûrudur**. Osmanlı Devleti'ne bu tarih şuûrunu temin eden, özellikle Fatih dönemine kadar vezirlerin ve önemli devlet adamlarının ulema kökenli olmaları, çok iyi tarih bilmeleri ve tarihi iyi tahlil etmeleri idi.

-Tarih okumak isteyenlere önerileri neler?

Yukarıda bahsettiğimiz kayıtlardan âzâde olarak, tarihe olduğu gibi bakmalarını tavsiye ederim, ideolojik olarak değil. Tüccar tarihçilerin kitaplarından ve yönlendirmelerinden mümkün mertebe uzak kalarak bol bol okuma yapmak gerekir. Alt yapıyı sağlam tutup, metot ve alet ilimlerine ihtimam edilmeli. Kaynak bilgisi, mutlaka bir batı dili, özellikle artık bir dünya dili haline gelmiş olan İngilizce, yazabilecek derecede öğrenilmeli. Bunun yanında Arapça ve Farsça bizim tarihimiz açısından önemli dillerdir. Ortaçağ, yeniçağ, yakınçağ, Türkiye Cumhuriyeti ve Osmanlı Müesseseleri için elzem olan Osmanlı Türkçesi'ni yazacak ve arşiv belgelerini rahat okuyup anlayacak derecede vukûfiyet sağlanmalı, diye düşünüyorum.



TARİHSEL SÜREÇTE KADIN MESLEKLERİ

Zehra IŞIK*

Dünya nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturan kadınlar, tarihin başlangıcından bu yana üretimin içinde yer almışlardır. Üretime katılma şekilleri, yaşadıkları toplumun göçebe veya yerleşik olmasına göre değişkenlik göstermiştir.

Göçebe yaşam süren, İslamiyet'ten önceki Türklerde kadınlar, ok atma, at binme, güreş gibi genelde erkeklere özgü görülen birçok alanda var olmuşlardır. Dede Korkut hikayelerinde Bamsı Beyrek ile karısı Banu Çiçek'in güreş yaptıkları ve Bamsı Beyrek'in yenildiği bilgisi yer almaktadır. Eski Türklerde kadınlar yasal olarak devlet yönetimiyle de ilgilenmişlerdir. Hakan olmadığı zaman, devlete ve orduya Hakan'ın eşi Hatun önderlik eder, devletin yayınladığı buyrukların başında "Hakan ve Hatun emrediyor ki..." ibaresi yer alır ve buyruğun geçerli olması için her ikisinin de mührünün bulunması gerekirdi. Hatun'un emri altında kadınlardan oluşan özel bir okçu birliği bulunurdu. Kadınlar, erkekler olmadığı zaman kendilerini savunabilmek ve saldırılar karşısında ahaliyi koruyabilmek için savaş ve dövüş teknikleri eğitimi alırdı. Orta Asya Türklerinde kadın din görevlisi (Kam) nin bulunduğu da bize ulaşan bilgiler arasındadır. Ayrıca barınılan çadırları dokuma, kök boyalarla kumaş boyama, tabiplik ve çobanlık gibi alanlarda da kadınlar üretime katkı sağlamaktadır.



Hz. Peygamber (s.a.v) dönemine baktığımızda, ticaretle uğraşan bir kadın olarak Hz. Hatice'nin ön plana çıktığı görülür. Cahiliye dönemi Arap toplumunda kadının yeri ve değeri göz önünde bulundurulduğunda Hz. Hatice'nin bu anlamda nadir örneklerden olduğu söylenebilir. Kadın sahabilerin ailenin giyim kuşam ihtiyaçları ile meşgul oldukları ve yün eğiriciliği yaptıkları rivayet edilmektedir. Yine Hz. Peygamber zamanında, Medine, Taif ve Hayber gibi tarıma elverişli yerlerde tarlası olan kadın sahabilerden tarımla uğraşanların olduğu bilinmektedir. Rivayetlere bakıldığında o dönemde deri tabaklama işiyle meşgul olanların da genelde kadınlar olduğu görülmektedir. Dokumacılık yapan, geçimini sepet örmeciliğinden kazanan kadın sahabiler yanında, kumaş boyamayla meşgul olan ve hayvancılıkla uğraşan, süt ve süt ürünleri satan kadın sahabiler de vardır. Hz. Peygamber döneminde belli bir yaşın üstündeki kadınlar ebelik yapmaktaydı. Kadınların çalıştığı sağlık alanındaki bir başka meslek alanı da hemşirelikti. Hem genel hasta bakımı, hem de savaş esnasında yaralıların bakım ve tedavisi kadınlar tarafından yapılmaktaydı, bu hanım sahabiler ganimetten "radah" denilen bir pay alırlardı. Kadın sahabilerden attarlık yapan, süs eşyalarının alımı-satımıyla meşgul olan ve kuaförlük yapanların olduğu da bize ulaşan bilgiler arasındadır.

Yaşadıkları dönemin şartları, içinde buldukları toplumsal yapı ve mensup oldukları kültürel çevrede kabul gören toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde yaptıkları işler değişkenlik gösterse de, kadınlar tarihin her döneminde çalışmış ve üretmiştir. Sanayi İnkılabıyla birlikte Batı'da fabrikaların açılması ve bu fabrikalarda çalışacak ucuz iş gücüne ihtiyaç duyulmasıyla beraber, "ev hanımı/kadını" ve "çalışan kadın" tanımlamaları kullanılmaya başlanmıştır. Ev hanımı/kadını, belli bir maddi karşılık almaksızın evde üreten kadın anlamında kullanılırken, çalışan kadın; evin dışında, belli bir ücret karşılığında üretime katkı sağlayan kadın demektir.

*YL, Meslek Dersleri Öğretmeni

Yakın tarihimizde, Tanzimatla birlikte kadının toplumsal hayata katılmaya ve ev dışında çalışmaya başladığı görülür. Bu dönemde Osmanlı toplumunun kentli ve maddi durumu iyi kadınları eğitimle çalışma hayatına katılırken; kentteki düşük gelir grubundaki kadınlar atölye tipi sanayilerde düşük gelirli işlerde çalışmışlardır. Kırsalda yaşayan kadınlar ise, ya Batılı şirketlere halı dokuyarak, ya da aile içi ücretsiz tarım işçiliği yaparak üretime katılmışlardır. Kadınlar, 1908 yılı itibarıyla eğitim ve sağlık alanlarında (ebe ve hasta bakıcı olarak) çalışmaya başlamışlardır. Kadınları çalışma yaşamına genel anlamda katılması her ne kadar Tanzimat dönemine tekabül etse de, daha önceki dönemlerde de kadınların çalıştıklarına dair tarihi belgeler bulunmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman ve III. Selim dönemlerinde halk sınıfından kadınların çalışma yaşamına katılmalarına ilişkin fetvalar ve fermanlar vardır.

Kayıtlarda yer alan bilgilere göre; Balkan, I. Dünya ve Çanakkale Savaşlarında eğitilmiş hemşireler görev yapmaktadır. 1913-1915 dönemi Osmanlı sanayi istatistiklerine göre, özellikle pamuk ve ipek dokumacılığı sektöründe kadın istihdamı oranı % 32 lere kadar ulaşmıştır. I. Dünya Savaşı sırasında kadınlar, memur ve müstahdem olarak maaşla hizmete alınmış, terzilik gibi askeri geri hizmetlerde çalıştırılmışlardır. Kadınların tarım ve el sanatları dışındaki çalışma hayatında yer alması daha çok II. Dünya Savaşı sonrasında başlamıştır.

Türkiye’de özellikle 1980’li yıllardan sonra, eğitim seviyesinin de artmasıyla kadınlar öğretmenlik, mühendislik, avukatlık ve öğretim üyeliği gibi mesleklerde yerlerini almışlardır. Son yıllarda, erkeğe özgü olarak nitelenen girişimcilik, yöneticilik, turizmcilik, reklamcılık, bankacılık, sigortacılık vb... alanlarda da kadınların daha fazla yer almaya başladıkları görülmektedir. Buna rağmen, öğretmenlik, doktorluk, hemşirelik, memurluk, avukatlık, bankacılık, sekreterlik, kuaförlük ve terzilik gibi meslekler halen toplumumuzda kadınlar için ideal iş alanları olarak kabul görmektedir.

Geçmişten bu yana üretim biçimlerinin farklılaşmasına paralel olarak, kadınların üretime ve çalışma hayatına katılım şekilleri de değişiklik göstermiştir. Günümüzde çalışma saatlerinde ve koşullarında iyileştirmelerin yapılması, kamusal alanda başörtüsü yasağının kaldırılması ve kadının annelik görevini aksatmaması için doğum öncesi ve sonrası izinlerinin arttırılması, süt izni, erken emeklilik, yarı zamanlı çalışma gibi düzenlemelerin getirilmesi de kadınların üretime katılmalarını olumlu yönde etkileyen gelişmelerdir.

Yazımızın nihayetinde çeşitli sınırlamalar ve kısıtlamalara rağmen, ülkemizde alanında ilk olmayı başarmış kadınlara yer vermek istiyoruz:

İlk kadın doktor: Safiye Ali
İlk kadın eczacı: Rukiye Kanat Arran
İlk kadın başhekim: Gönül Bingöl
İlk kadın hâkim: Suat Berk
İlk kadın avukat: Süreyya Ağaoğlu
İlk kadın büyükelçi: Filiz Dinçmen
İlk kadın diplomat: Adile Ayla
İlk kadın emniyet müdürü: Feriha Sanerk
İlk kadın gazeteci: Selma Rıza
İlk kadın araba yarışçısı: Samiye Cahid Morkaya

Kaynakça

Apak, Adem. <http://www.sonpeygamber.info/kategori/sahabe/hz-peygamberin-esleri-ezvac-i-tahirat>

Azizova, Elnure (2011). Hz. Peygamber Döneminde Çalışma Hayatı ve Meslekler, İstanbul: İSAM.

Ekici, Metin (2000). Dede Korkut Kitabında Kadın Tipleri, Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

Kamacı, Fatimatüz Zehra (2012). Hz. Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi, İstanbul: İnkılab Yayınları.

TÜRK SİNEMASINDA TOPLUMSAL GERÇEKÇİLİĞİN ORTAYA ÇIKIŞI

Betül Yılmaz*

Sinema, kişinin çevresinde algıladıklarının ve yaşam deneyiminin ifade ediliş biçimidir. Kişinin devamlı etkileşim halinde bulunduğu çevresinde gelişen herhangi bir değişiklik onun sinemada kendini ifade etme tarzını da değiştirecektir. Bu değişim sinemayı geliştirebilir veya sinemaya farklı bir yön vererek yeni açılım getirebilir. Bu bağlamda sinema, toplumsal değişimlerden bağımsız düşünülemez. Nitekim Türk sinemasında *Toplumsal Gerçekçilik* akımının çıkışı da bu durumu doğrular *niteliktedir*

Toplumsal Gerçekçilik, mevcut düzeni eleştirel ve nesnel bakış açısıyla beyaz perdeye yansıtarak toplumsal problemlere özgün bir sinema diliyle ayna tutmayı hedefleyen bir akımdır. Bazı sinemacı ve eleştirmenlere göre Toplumsal Gerçekçilik, Türkiye’de tam anlamıyla bir akım mahiyeti taşımasa da gerçek sorunlar üzerine düştüğünden ve bu akım Türk sinemasına uzun yıllar süren sansürden sonra yeni bir kimlik kazandırarak başka akımlara öncülük ettiğinden oldukça önemli bir girişim olduğu söylenebilir. Türk Sinemasında Toplumsal Gerçekçiliğin çıkışında rol oynayan bir takım nedenler vardır. Bu nedenleri siyasi, ekonomik ve sosyal olmak üzere üç ana başlık altında inceleyebiliriz.

a) Siyasi Koşullar

Toplumsal gerçekçiliğin Türk sinemasında doğuşunu doğrudan etkileyen durumlardan en önemlisinin 27 Mayıs 1960 Darbesi ve devamında gelişen 1961 Anayasası olduğunu söylemek mümkündür. 27 Mayıs Darbesi’nde ordu bir süreliğine yönetime el koyar. Bu durum ülkeyi hem sosyal hem ekonomik yönden etkiler. Nitekim bu dönemde siyasi anlamda ortaya çıkan otorite boşluğunun sonucu olarak bir takım sorunlar ortaya çıkar ki bunlardan biri ekonomideki bozulmadır. Türk sineması da bu değişimlerden payını alır. Bu problemlerin varlığı, toplum sorunlarına yönelen sinemacılara konu olur.

Böylece darbenin halk ve bireyler üzerine etkisinin geçtiği filmler çekilir, bu filmlerde darbenin ortaya çıkardığı olumsuz koşullardan etkilenen halkın durumu da Toplumsal Gerçekçilik bağlamında beyaz perdeye yansıtılır.

Darbenin tek başına bu akımın çıkışını hazırladığını söylemek yanlış olur, elbette. Nitekim darbenin beraberinde gelen ve halk oylamasıyla yürürlüğe konan 1961 Anayasasının imkan tanıdığı özgürlükçü atmosferden sinema da etkilenir, önceleri ifade edilemeyen toplumsal sıkıntılara daha çok eğilim gösterilir.



b) Ekonomik Nedenler

Türkiye’de 1950’li yıllarda ülkede girişimci sınıfın doğmasını teşvik etmek ve ekonomide liberalizmi gerçekleştirmek amacıyla başta ABD olmak üzere bazı Batılı ülkelerle yakınlaşma yoluna gidilir. Savaştan çıkmış olmanın da etkisiyle ekonomik bir birikimi olmayan Türkiye, çareyi Avrupa ülkelerinin ekonomi reçetelerinde arar ve ekonomik kalkınma için tarımsal gelişimi ön görür. Bu doğrultuda tarımda sanayileşmeye gidilir. Kalkınma planlarının sonucunda iç piyasa genişleyerek sanayide gelişme kaydeder. Bu durumun sonucunda kapitalist sistem Türkiye’ye daha çok eklemlenir ve bu durum bir takım toplumsal problemleri de beraberinde getirir. Bu problemler sinema yaratıcılarını da harekete geçirir. Nitekim Toplumsal Gerçekçilik akımının öncüsü olarak kabul edilen *Gecelerin Ötesi*,¹ kapitalist sistemin toplumda iyice yer edinmesinin sonucu ortaya çıkan bu toplumsal problemleri birkaç gencin yaşamı üzerinden eleştirir. Toplumsal Gerçekçiliğin başyapıtı olan bu filmde Metin Erksan, her mahallede bir milyoner yetiştirme hedefinin arkasında aslında bir tarafın milyoner olurken diğer tarafın yoksullukla boğuştuğunu ve istemeden suç dünyasına dalmaya mecbur bırakıldığını savunur.



Metin Erksan'ın *Gecelerin Ötesi* filmi afişi.

c) Sosyal Nedenler

1950'li yıllarda kırsal kesimde tarımsal modernleşmeye gidilince iç piyasa genişlemeye başladı ve sanayileşmede önemli bir ilerleme kaydedilir. Tarım alanda makineleşmeye yönelme sonucu işsizlik artar. Kentlerde iç piyasanın gelişmesiyle genişleyen sanayi sektöründe işgücü ortaya çıkınca kırsal kesimde işsiz kalan binlerce kişi iş bulma umuduyla kente göç eder. Artan göç dalgası kentte kentleşme hızına ivme verir, sanayisi büyük kentlerde karma kültürler doğmasına yol açar. Ancak 1950'li yılların ortalarında sanayileşme hızının kentleşme hızının altında kalması istihdam oranını düşürür ve işsizlik problemleri baş göstermeye başlar. Bu tablo *Toplumsal Gerçekçi* sinemada *Bitmeyen Yol*² ve *Gurbet Kuşları*³ gibi pek çok filmle ifade bulur. Duygu Sağıroğlu'nun *Bitmeyen Yol* eseri köylerdeki topraktan geçim elde edememiş altı arkadaşın daha iyi bir hayat umuduyla kente göç edişini konu alır. Altı arkadaş hayallerinin aksine kentte zorlukla iş bulurlar ve kentin acımasız çarklarının arasında sindirilirler. *Gurbet Kuşları*'nda ise, köyden büyük şehir İstanbul'a göç eden bir ailenin dramını yansıtır. Büyük şehrin büyümesine kapılan ailenin tüm fertleri bir yerlere savruluyor.

Sonuç olarak, 1960'ların Türkiye'sinde yaşanan siyasi olaylar Türk sinemasında yeni bir akımı doğurmuştur. Bu akım toplumun sorunlarını, göç, gecekondu yaşamı, işçi-işveren sorunları, grev, parçalanmış hayatlar gibi, beyaz perdeye aktararak eleştirel bir gözle yansıtmaya çalışır.



Duygu Sağıroğlu'nun *Bitmeyen Yol* (1965) isimli filminden bir kare. İş bulma umuduyla kente göç eden altı arkadaş karınlarını sokakta doyururken

KAYNAKÇA

KASIM, Metin-ATAYETER, H. Deniz, 1960'lı Yıllarda Türk Sinemasında Toplumsal Gerçekçilik, İstanbul 2013.

ONARAN, Alim Şerif. Türk Sineması, I, İstanbul 1994.

ÖZÖN, Nijat. Sinema, Uygulayımı, Sanatı, Tarihi, İstanbul 1985.

TUGEN, Bahar. 1960-1980 Askeri Darbelerinin Türk Siyasal Sinemasına Etkileri, İstanbul 2007.

TUGEN, Bahar. 1960-1980 Darbeleri Arasında Türk Sinemasında Düşünce Oluşumu ve Filmlerin Sosyolojik Görünümleri, İstanbul 2014.

*11 E

¹Metin Erksan, *Gecelerin Ötesi*, 1960

²Duygu Sağıroğlu, *Bitmeyen Yol*, 1965

³Halit Refiğ, *Gurbet Kuşları*, 1964

ÜNİVERSİTE REFORMUNDA YAHUDİ KÖKENLİ ALMAN PROFESÖRLER*

Fatmanur Sağban**

I. Dünya Savaşı Sonrası Almanya ve Hitler'in İktidara Geçişi

Almanya, I. Dünya Savaşı öncesinde gelişmiş bir endüstri ve yüksek bir askeri donanıma sahipti. Müttefikleri Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu ile savaşın daha geniş bir alana yayılmasına sebep oldu. Dört yıl süren savaşta müttefiklerini finanse etmesiyle birlikte ekonomisi kötü duruma gelen Almanya, İttifak devletlerinin cephelerinde de kaybetmesiyle savaşta yenik düştü. İtilaf devletleri Almanya'nın Avrupa devletlerine karşı kuvvetlenme ihtimaline karşı Versailles Antlaşması'nı imzaladı.

Almanya, antlaşma dâhilinde topraklarının büyük bir kısmını kaybetti; zorunlu askerliği kaldırdı ve donanmasını İtilaf devletlerine teslim etti. Bunun yanı sıra yenen devletlere yüklü bir tazminat ödemeye mecbur oldu ve bu tazminatı ödemek için para basma yoluna gitti. Bu durum Almanya'da ciddi bir ekonomik kriz yarattı. Gerek söz konusu ekonomik kriz, gerekse artan işsizlik Weimar Cumhuriyeti'nin benimsediği liberal ekonomi ve demokrasi anlayışının başarısız olduğunu göstererek toplumda cumhuriyet karşıtı nasyonal sosyalist hareketlerin belirmesine sebep oldu. Nasyonal sosyalistler bu olayların ardından yapılan ilk seçimlerde hükümete geçtiler ve liberal ekonomiye karşı gelen aşırı milliyetçi gruplar iktidardan buldukları destekle birlikte hızlanarak arttı.¹ Bu gruplar Almanya'nın aslında kazandığını, fakat müttefiklerinin durumu yüzünden İtilaf devletleri nezdinde kaybettiğini ve dolayısıyla yeniden kalkınarak *Deutschland über alles*² kurabileceklerini iddia ediyorlardı.

1923 yılında Adolf Hitler, sonradan adı Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP)'ne çevrilecek olan Alman İşçi Partisi'nin bir üyesiydi ve bir "Milli Devrim" çağrısında bulundu. Bu çağrıda Versailles Antlaşması'nın hükümlerinden kurtulma, büyük Alman İmparatorluğu'nu yeniden kurma ve kurulacak devletin sadece arî Alman ırkından oluşacağı sosyalist bir devlet modeli vadederek Almanların desteğini aldı. Partinin özellikle arî Alman ırktan oluşan bir millet yaratma düşüncesi ülkedeki Yahudi azınlığı endişelendirdi. İşçilerin ve orta sınıfın desteğiyle seçimlerde elde ettiği oyları her defasında arttıran Hitler 1933 yılında iktidara geçti. Reichtag'ın³ feshinin ardından Hitler'e dört yıl için anayasaya bağlı kalmadan yasa çıkarabilme gibi olağanüstü yetkiler verilmesi mecliste kabul edildi ve ülkenin tüm sosyal, kültürel, iktisadi ve hukuki kanunları mutlak suretle NSDAP'ye verildi. NSDAP, arî Alman ırkını bozduğu gerekçesiyle başta Yahudiler olmak üzere diğer unsurlara karşı yeni yasalar yapmaya başladı. Hükümet Almanlara Yahudi mallarını boykot etme çağrısı yaptı ve alışverişini engellemek amacıyla Yahudi dükkânlarının önüne nöbetçiler dikti.⁴ Ayrıca Yahudi memurlar ve üniversite çalışanları devlete bağlı tüm kurumlardan çıkarıldı ve 1935'te birçoğunun vatandaşlık hakları ellerinden alındı. Yakın zaman içinde toplama kamplarına alınma kararlarıyla başta Yahudi entellektüeller olmak üzere birçok Yahudi asıllı Alman ülkeden göç etmeye başladı.

Cumhuriyet Dönemi'nde Yeni Türkiye ve Üniversite Reformu

Almanya ile müttefik olan Osmanlı İmparatorluğu I. Dünya Savaşı'nda yenik çıktı ve topraklarının büyük bir kısmı işgal edildi. Bu işgalin milli kuvvetler tarafından reddedilmesinin üzerine ülke genelinde bir seferberlikle toprakların bir kısmı geri alındı ve cumhuriyet ilan edildi. İmparatorluktan modern bir ulus devlet modeline geçen Türkiye Osmanlı'dan kalan kurumları bazı reformlar çerçevesinde modernize ederek devlette köklü değişimler yaptı.

*Kabataş Erkek Lisesi I. Büyüteç Tarih Öğrenci Sempozyumunda sunulmuş bildiri metnidir.

**11 F

¹Gezen, Aysun, Alman Siyasi Tarihinde "Kronik" Irkçılık: Geçmişten Günümüze "Öteki" Oluşumları ve Siyasal Yaşama Yansımaları, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010, s. 55-74

²Her Şeyin Üzerinde Almanya

³Alman Meclisi

⁴Hirsch, Ernst E., *Anılarım*, TÜBİTAK, Ankara, 2008, s. 176-185

Yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin benimsediği batılı ideolojileri yansıtmak için yapılan reformlarda modern ve Batılı düzeyde eğitim veren bir üniversite şarttı. Bunun için imparatorluktan intikal eden Darülfünun'da bazı dersler kürsüye çevrildi ve fen bilimlerinden edebiyata kadar birçok alanda yeni kürsüler açıldı. Böylelikle Darülfünun'un modern eğitim veren bir kuruma dönüştürülmesi ve böylelikle yeni kurulan devletin ilkelerini uluslararası çizgide yansıtan bir kurum olması hedeflendi. Bunun için Ankara Hükümeti Darülfünun'a karşı yüksek beklentiler içindeydi ancak Darülfünun bu beklentileri karşılayamadı. Zira Darülfünun yapılan inkılaplara ayak uyduramamakla birlikte Avrupalı üniversitelere kıyasla kurulduğundan beri bilimsel çalışmalar ortaya koyamamıştı.⁵ Üstelik yeni iktidarın getirdiği yeniliklere karşı olumsuz tavır takınarak hükümetle ihtilafa düştü. Bu durumda ya hükümet dışarıdan müdahale edecek ya da Darülfünun hükümetçe yapılan inkılaplara tabi olacaktı.⁶ Bunun üzerine, Avrupa standartlarında eğitim verebilecek bir eğitim kurumunun temellerini atmak amacıyla hükümet, İsviçre'den Prof. Albert Malche'ı İstanbul'a çağırdı ve yaptığı tespitlerden detaylı bir rapor hazırlaması istedi. Bu raporda Darülfünun'da akademik seviyenin düşük olması, profesörlerin zamanlarının tamamını eğitime vermek yerine başka şeylerle uğraşmaları gibi belli başlı sıkıntılar ele alındı⁷ ve Batılı standartlarda eğitim veren bir üniversite için kapsamlı bir reformun kaçınılmaz olduğu gösterildi. 1 Ağustos 1933 tarihinde Darülfünun'un adının resmi olarak İstanbul Üniversitesi'ne⁸ çevrilmesiyle modern bir üniversite kurma yolunda ilk adımlar atıldı.



Darülfünun tabelası, İstanbul Üniversitesi tabelası ile değiştiriliyor, 31 Temmuz 1933



Mustafa Kemal Darülfünun'da, 15 aralık 1930

Yeni üniversiteye öncelikli olarak Avrupa'da eğitim almış veya Avrupa'da eğitim vermiş akademisyenler ile Darülfünun'dan kalan bazı hocalar alındı. Buna rağmen nitelikli öğretim üyesi sayısındaki azlık ve tasfiyelerdeki sayısının çokluğu gibi birtakım eksikliklerden ötürü sağlam bir eğitim kadrosu kurulamadı. Türkiye'de üniversite çalışmaları bu denli yoğun ilerlerken bununla eşzamanlı olarak Almanya'da Nazi partisinin hükümete geçmesiyle ülkedeki Yahudi asıllı azınlık kesim ülkelerini terk ediyor ya da göç etmeye mecbur bırakılıyordu. Göçmen profesörler İsviçre'de Albert Malche'in de üyesi olduğu bir cemiyet kurdu. Albert Malche, hazırladığı raporun ardından İsviçre'ye Türkiye'de çalışma imkânı bulduğuna dair bir mektup gönderdi ve cemiyetin başkanı Philipp Schwartz Türkiye'yi ziyaret etti.⁹ 1933 yılında dönemin Milli Eğitim bakanı Dr. Reşat Galip, Schwartz ile yaptığı görüşmelerde yeni üniversitede otuza yakın kürsü kurulacağını ve her kürsü için birden fazla Alman profesörün bulunabileceğini söyledi, hatta kurdukları cemiyetteki diğer göçmen profesörleri de üniversiteye resmen davet etmesi için kendisine yetki verdi.¹⁰

Üniversite yapısı için çalışmalar yürütülürken Anadolu'nun başka yerlerinde de Alman modeline göre üniversiteler kurulması için çalışmalara başlandı. Nazi baskısından kaçan Alman ve Orta Avrupalı profesörler bu üniversitelere yerleştirildi ve bu hocalar Türk modern eğitim sistemini kurdu. Üniversiteler hakkında yapılan araştırmalar, üniversitenin Darülfünun'dan çok daha verimli ve kaliteli bir eğitim verdiğini ortaya koydu. Ancak bu profesörler başka ülkelerde çalışma imkânı bulduklarında kısa sürede Türkiye'den ayrıldılar. Her şeye rağmen Türkiye'nin yükseköğretim tarihinin temeline ilişkin ilk ciddi ve önemli adımı atmış oldular.

⁵Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul, 2001, s. 326-327

⁶Tunçay, Mete; Koçak, Cemil; Özdemir, Hikmet; Boratav, Korkut; Hilav, Selahattin; Katoğlu, Murat; Ödekan, Ayla, *Çağdaş Türk Tarihi*, Cem Yayınevi, Cilt 4, s. 401

⁷Binbaşıoğlu, Cavit, *Araştırma-İnceleme Dizisi: Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi*, İstanbul, 1995, s. 230

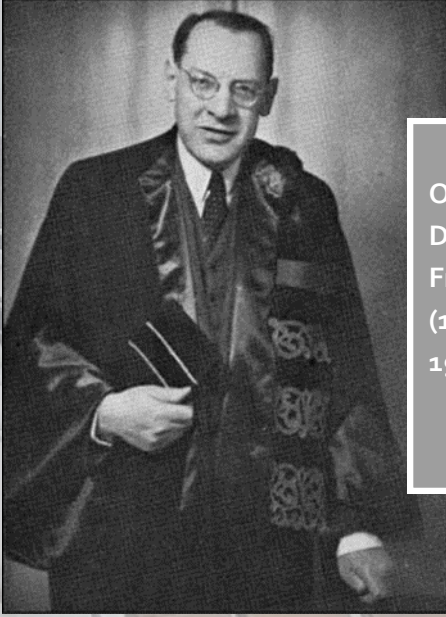
⁸Taş, Fahri, *Türk Meclislerinin Kabul Ettiği Bayramlar ;1.30, Türkler Ansiklopedisi 16*, Ankara, 2002

⁹Namal, Yücel, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi: Türkiye'de 1933-1950 Yılları Arasında Yükseköğretime Yabancı Bilim Adamlarının Katkıları*, Cilt 2, Sayı 1, Nisan 2012; Sayfa 14-19

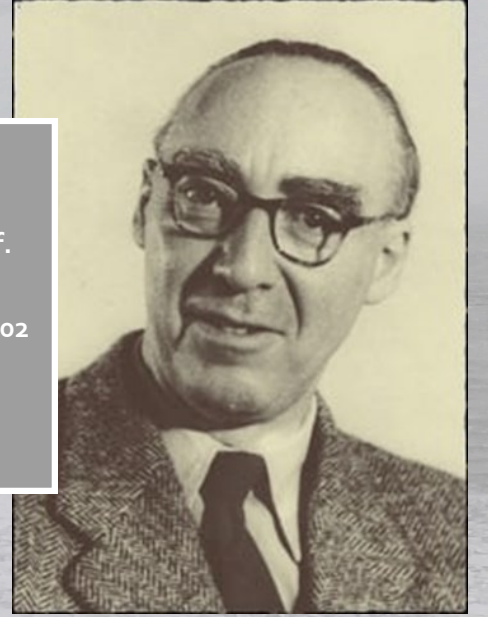
Üniversite Reformu Dâhilinde Gelen Profesörler:

Türkiye, 1930’larda Adolf Hitler’in izlediği yayılcı politikanın tehdidi altında bulunmayan ve gelecek vadeden bir ülke olmasıyla Zürih’te toplanan mülteci Yahudi profesörler için cazip bir yerdi. Bu sayede pek çok Alman profesör İstanbul’a geldi. Bu durumun haberini alan Hitler karşı çıkmış ve bu profesörlerin istihdam edilmemesi için Atatürk’e bir mektup yollamıştı. Fakat bu haberin üzerine gelen akademisyenlerin işlemleri hızlandırıldı.¹¹ Mülteci statüsüyle gelen bu profesörler yeni kürsülerin açılmasında katkıda bulunmuş, pek çok Türk akademisyen yetiştirmiş, ders kitapları yazmış ve yeni enstitü, klinik ve laboratuvarlar açmışlardır.

Tıp alanında eğitim veren profesörlerden Philipp Schwartz (1933--1952) İstanbul Üniversitesi’nde patoloji bölüm başkanı olmuş ve Patolojik Anatomi Enstitüsü’nü kurmuştu. Türkiye’de bulunduğu sürede toplamda otuza yakın bilimsel makale ve sekiz kitap yayınladı. Bunun yanında, Wilhelm Liepmann (1933--1939), Joseph Igersheimer (1933--1939), Rutin (1934--1936), Karl Hellmann (1936--1943), Max Sgalitzer (1938--1943), Alfred Kantorowicz (1933--1950), Siegfried Oberndorfer (1933--1944), Hans Winterstein (1933--1956), Julius Hirsch (1933--1948), Hugo Braun (1933--1950), Werner Lipschitz (1933--1939), Friedrich Dessauer (1934--1937) gibi pek çok Yahudi profesörün Türkiye’ye gelmesine vesile olur. “Esansiyel Trombositopeni”yi ilk defa tanımlayan bilim adamı Erich Frank (1933-1957), İstanbul Üniversitesi’nin ardından Gureba Hastanesi’nde 2. Dahiliye Kliniği başkanı olarak atanır. Bu süre zarfında bilimsel çalışmalara ve eğitime devam eder. Alanında başarılı iki profesör yetiştirir; Prof. Dr. Orhan Nuri Ulutin, Prof. Dr. Muzaffer Aksoy.¹² Aynı zamanda Erich Frank, Türkiye’ye öyle bağlanmış ki gitmeyi reddetmiş ve Türkiye’nin ona kucak açtığını dolayısıyla asla nankörlük yapmayacağını söylemişti. Aynı şekilde gelen profesörler arasında yer alan Rudolf Nissen (1933--1959), İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Cerrahi Kliniği’ne direktör olarak atanmıştı. Türkçe ve Almanca olarak dört cerrahi kitabı yazmış, Türkçe olarak 62 bilimsel yayın yapmıştır. Bunların yanında 1936 yılında “Nissen Fundoplikasyonu” işlemini Türkiye’de yaptığı ameliyatlarda temellendirmişti.¹³



Ord. Prof.
Dr. Erich
Frank
(1884-
1957)



Ord. Prof.
Dr. Ernst
Hirsch (1902
-1985)

Üniversitede yeni kurulan Fen Fakültesi’nde Alman mülteci profesör görev almıştı. Richard Edler von Mises (1933--1939), meslektaşları arasında içlerindeki “*en tecrübeli ve en hürmet edilen*” olarak anılmaktadır ve Matematik Enstitüsünün başındadır. Aynı zamanda Türkiye’de pozitif felsefe ve matematik alanında en büyük isimlerden biriydi.

¹⁰Hirsch, Ernst E., *Anılarım*, TÜBİTAK, Ankara, 2008, s. 189-190

¹¹Şalom Gazetesi, 9 Ocak 2008, <http://www.salom.com.tr/haber-64078-turkiye-gelen-cogu-yahudi-kokenli-alman-profesörler-ve-albert-einst.html>

¹²Özden, Ali, *Güncel Gastroenteroloji* 14/4: *Ord. Prof. Dr. Er ch Frank*, Aralık, 2010, s. 158-159

¹³Namal, Yücel, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi: Türkiye’de 1933–1950 Yılları Arasında Yükseköğretime Yabancı Bilim Adamlarının Katkıları*, Cilt 2, Sayı 1, Nisan 2012, s. 14-19

Fakülte, Willy Prager (1933--1941), E. Finlay Freundlich (1933-1937), Hans Rosenberg (1938-1940), Thomas Rodys (1942--1947), Marcel Fouché (1933-1964), Harry Dember (1934--1940), Kurt Zuber (1941--1963), Arthur v. Hippel (1933--1934), Fritz Arndt (1934--1955), Kroeplin, Weiss, Friedrich Breusch (1937--1971), Herzog, Philipp Gross (1936--1939), Valensie, Jean Savard, Frederick Hurn Constable, André Naville (1933--1937), Curt Koss-wig (1937-1955), Alfred Heilbronn (1933--1956), Leo Brauner (1933--1955) isimli profesörlerle beraber çalışmıştır.

Edebiyat fakültesinde Erich Auerbach (1936--1947), H. Brink-man, Hellmut Ritter, Clemens Bosch (1935--1955), K. Süssheim, Wilhelm Peters (1937--1952) olmak üzere çok sayıda mülteci profesör istihdam edilir. Aynı zamanda henüz yirmi üç yaşındayken Roman dili üzerine doktorasını alan Leo Spitzer (1933--1936), bir süre İstanbul Üniversitesi'nin dil bölümünde yöneticilik ünvanıyla çalışır. Bunun yanında Hans Reichen- Bach (1933--1938), Ernst von Aster (1936--1948), Walter Kranz (1942--1952), Kurt Bittel, Helmuth Th. Bossert (1933--1961) gibi çok sayıda Alman mülteci akademisyenin gelmesine yardımcı olur. Fakat kütüphanelerdeki yetersizlik yüzünden yerini başka bir profesöre devrederek Türkiye'yi terk etmek durumunda kalır.

Hukuk ve İktisat Fakültesi'ne gelenler arasında Andreas Schwartz (1934--1953), Richard Honig (1933--1939), Karl Strupp (1933--1935), Fritz Neumark (1933--1952), Gerhard Kessler (1933--1951), Alexander Rüstow (1933--1949), Wilhelm Röpke (1933-1937), Josef Dobretberger (1938-1941), Alfred Isaac (1937--1950) olmak üzere dünyaca tanınan birçok Yahudi-Alman profesör görevlendirilir. Bu profesörlerle beraber gelen Ernst E. Hirsch (1933--1952), öğretim hayatının büyük bir kısmını Türkiye'de geçirir ve Telif Hakları, Ticaret, Özerklik gibi birçok kanunun düzenlenmesinde yardımcı olur.

Sonuç olarak, Adolf Hitler'in başa gelmesi ile Almanya'dan göç etmek zorunda kalan mülteci profesörler Türkiye'ye modernleşme sürecindeyken gelmiş ve Batılı tarzda eğitim veren üniversitelerin kurulmasında büyük katkı sağlamışlardır. Çok uzun süre kalmaları da gerek yetiştirdikleri Türk hocalar, gerek yürüttükleri bilimsel çalışmalar ile Türkiye'de kaliteli eğitim veren modern üniversite sisteminin temelini oluşturmuşlardır.

KAYNAKÇA:

- AKYÜZ, Yahya, *Başlangıçtan 2001'e Türk Eğitim Tarihi*, ALFA Yayınevi, İstanbul, 2001
- ASKER, Ahmet, *Atatürk Yolu Dergisi: Nazi Almanyası'ndan Kemalist Türkiye'ye Bakışlar*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Enstitüsü, Cilt 13, Sayı 50, Ankara, 2012
- BASKAN, Gülsün Atanur, *Gaz Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi: Türkiye'de Yükseköğretimin Gelişmesi*, Cilt 21, Sayı 1, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Ankara, 2001
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit, *Araştırma-İnceleme Dizisi: Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi*, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1995
- ÇELEBİ, Nilgün, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* 43, 1: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ndeki Mülteci Profesörler, Ankara, 2003,
- ERDEM, Ali Rıza, *BELGİ: Atatürk'ün Liderliğinde Üniversite Reformu: Yükseköğretim ve Bilim Tarihimizde Dönüm Noktası*, Sayı 4, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Denizli, 2012
- GEZEN, Aysun, *Alman Siyasi Tarihinde "Kronik" Irkçılık: Geçmişten Günümüze "Öteki" Oluşumları ve Siyasal Yaşama Yansımaları*, Hacettepe Üniversitesi; Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010
- HIRSCH, Ernst E., *Anılarım*, TÜBİTAK, Ankara, 2008
- HOBBSAWM, Eric, *Kısa 20. Yüzyıl: Aşırılikler Çağı 1914-1991*, Everest Yayınları, İstanbul, 2015
- KATOĞLU, Murat, *Çağdaş Türk Tarihi*, Cilt 4, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990
- NAMAL, Yücel, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi: Türkiye'de 1933-1950 Yılları Arasında Yükseköğretime Yabancı Bilim Adamlarının Katkıları*, Cilt 2, Sayı 1, Nisan 2012,
- NAMAL, Yücel; KARAKÖK, Tunay, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi: Atatürk ve Üniversite Reformu (1933)*, Cilt 1, Sayı 1, Nisan 2011
- ÖZDEN, Ali, *Güncel Gastroenteroloji* 14/4: Ord. Prof. Dr. Erich Frank, Aralık, 2010
- SANDER, Oral, *Siyasi Tarih (1918-1994)*, İMGE Kitabevi, Ankara, 2016
- Şalom Gazetesi, 9 Ocak 2008, <http://www.salom.com.tr/haber-64078-turkiyeye-gelen-cogu-yahudi-kokenli-alman-profesorer-ve-albert-einst.html>
- TAŞ, Fahri, *Türkler Ansiklopedisi: Türk Meclislerinin Kabul Ettiği Bayramlar*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002

YÖNTEM AÇISINDAN SÖZLÜ TARİH: TARİHİN TANIKLARI

Gülsüm Kumru*

Tarih geçmişin bilimi olarak tanımlanmaktadır. Tarihi bilimsel anlamda daha öteye götürebilmek, araştırma yöntemlerine yeni bir bakış açısı kazandırmakla mümkün olacaktır. Sözlü tarih çalışmaları bu anlamda klasik tarih araştırmalarındaki bakış açısından farklı olarak hafızayı da tarihin içine taşıma amacı gütmektedir.

Sözlü tarih, özellikle 1960'lı yıllardan itibaren tarihi yazılı belgelere ek olarak yaşayan bireylerin belleğe dayalı anlatıları aracılığıyla yazma ve sıradan insanları, gündelik yaşamı ve özneliği tarihin araştırma alanına dahil etme dürtüsüyle şekillenen ve ses kaydetme teknolojilerinin gelişmesiyle de desteklenen disiplinlerarası bir çalışma alanı ve araştırma yöntemidir (tustav.org.). Sosyal bilimlerin genelinde olduğu gibi tarihin kendini meydana getiren unsurları, doğa bilimlerinden farklı yöntemlerle incelemesi kendini bilim olarak ortaya koymasına daha fazla katkı sağlayacaktır. Bu anlamda tarih bilim midir, sorusuna daha sağlıklı ve geçerli cevaplar verilebilecektir.

Tarihsel empati yoluyla bugün ve geçmiş arasında bir köprü kurmak değişim ve süreklilik, sebep-sonuç ilişkisini kurabilmek için tarih araştırmalarında sözlü tarih yöntemine başvurulabilir. Böylece değer aktarımı gerçekleşmiş olur. Sözlü tarih son yıllarda tarih eğitimi hususunda akademik araştırmalarda bilimsel düşünme becerilerinin yanı sıra karakter eğitimi ve kültür aktarımı açısından tarih bilimine yeni bir bakış açısı kazandırmaktadır.

Tarih bilimine sözlü tarih penceresinden bakarken, farklı temalar üzerinden tarihte yaşamış bireylerin bilgilerini bellekleri vasıtasıyla bugüne taşıma gayreti güdülmektedir. Hafızadaki küçük detaylardan tarihin sınırlarına yapılan yolculuk bilgilerimizin derinlemesine açıklanmasına ve bilinen ile yaşanan arasındaki farkı algılamamıza neden olmaktadır. Geçmişten günümüze kavramların tarih içerisinde kazandığı anlam ve o süreci yaşamış olan insanların döneme dair siyasi, kültürel, ekonomik ve kültürel özellikleri bazen bir kelimeyle jest ve mimiklerle bazen de fotoğraflarla ortaya koyabilmek mümkün olmaktadır. Bu durum tarihin hafızalardaki halinin gün yüzüne çıkarılmasına yardımcı olmaktadır.

Sözlü tarih üç aşamadan oluşur.

1 - Hazırlık Aşaması: Araştırılacak konunun tespiti, tanımlanması sınırların belirlenmesi, kaynak kişilerin tespiti, kaynak kişilerle önceden yapılacak çalışmanın içeriği konusunda bilgi verilmesi randevu ve izin alınması görüşmede sorulacak soruların tespiti .

2 - Görüşmenin Yapılması ve Kaydedilmesi: Görüşme yapılacak kişilerin kendilerini rahat ve güvende hissedebilecekleri bir mekanda görüşmenin gerçekleştirilmesi, bilgilerin tekrar kullanılabilir olması için ses veya video kamera ile kaydedilmesi gerekmektedir.

3 - Görüşmenin Metin Haline Dönüştürülmesi: Görüşme sonrası yapılan ses kayıtlarının yazılı hale getirilmesi ve kullanılacak materyalin metne dönüştürülmesi sürecidir. Elde edilen bulguların kullanılabilmesi için mutlaka etik açıdan görüşme yapılan kişiden izin alınması gerekir. Ayrıca sözlü tarih çalışması yaparken aktarılan döneme ait fotoğraflar konuşmacının jest ve mimikleri bizim araştırmamız açısından önem taşımaktadır. Bu sebeple görüşme esnasında iyi bir gözlemci olmak gerekir.

Sözlü tarih bakış açısından elde edilen bilgiler bilinen tarihi bilgilerden yararlanarak dönemi yaşayan bireylerin sözcüklerinden dökülmektedir. Kütüphane bilgilerinin yanı sıra kaynakla etkileşime giren bireylerin tarihi nasıl yapılandırdıklarını anlamak sözlü tarih yöntemiyle ortaya konmaya çalışılmaktadır. Bu anlamda ülkemizde tarih yöntemi olarak son yıllarda saha çalışmalarında kullanımı yaygınlaşmakta ve sözün gücünü ortaya koymaktadır.

*YL, Okulumuz tarih öğretmeni

Muhteşem Süleyman'ın Macar Diyârına Âhir Seferi¹ FATİH BAYRAM*

Aldun hezâr büt-geyeyi mescid eyledün
Nâkûs yirlerinde okutdun ezânları

Âhır çalındı kûs-ı rahîl itdün irtihâl
Evvel konağın oldu cinân büstânları²



41b [Sigetvar'ın ele geçirilmesinde cesaret ve yararlılık gösteren askerlere Sultân Mehmed Paşa tarafından bahşiş ve timar dağıtılması]



102a [Sultan Süleyman'ın macaristan'ın belgrad'ı ele geçirmesi ve şehirde kalması üzerine belgrad'ın tahkim edilmesi]

Kânûnî Sultan Süleyman (1520-1566)'ın en büyük başarılarından birisi, Macaristan'ı bir Osmanlı eyâleti haline getirmesiydi. Saltanatının ilk iki yılında Belgrad ve Rodos'u fethederek dedesi II. Mehmed'in bu uğurda gösterdiği çabaları taçlandırmasını bilmişti. Muhteşem Süleyman'ın 1526 yılındaki Mohaç Zaferi ise onu Macar diyârının sultanı kılmıştı.

Macaristan, tarihte önemli bir yere sâhiptir. Attila'nın başkenti bugünkü Budapeşte'ye yakın bir yerde bulunmaktaydı. Kânûnî de Avrupa hâkimiyetinin Budin'e sahip olmaktan geçtiğini bilmekteydi.

Gazâyâ Çıkmak ve “Eyü Nâm” ile Şöhret Bulmak:

Kanûnî'nin Zigetvar Seferi ile ilgili Zigetvarnâme türünde birçok eser yazılmıştır. Sultan Süleyman'ın son Macaristan seferini efsanevî bir şekilde anlatan bu eserlerde, Hz. Peygamber'in birçok gazâyâ çıktığı ve Sultan Süleyman'ın da onun izinden giderek bu vazifeyi hakkıyla yerine getirdiği vurgulanmaktadır. Zigetvarnâmeler de bir gazavatnâme niteliğindedir. Gazavatnâme literatüründe gazâyâ çıkmanın sultanların iyi anılmasına sebep olduğu inancı hâkimdir. II. Murad (1421-1444; 1446-1451) için yazılan gazavatnâmede benzer bir inancın izlerini görebiliyoruz:

“Murad olan bu fânî dehr içinde Eyü nâm ile şöhret dir cihanda
Gazâ vü cehd ile buldu eyü nâm Ana mânend kim ola kim zamanda”³

Gazavât-ı Sultan Murad Han'da gazâ konusunda Sultan II. Murad'a benzer bir sultanın bulunmadığı ifade edilirken Zigetvarnâmelerde ise eserin konusu gereği Süleyman'ın gazâ ve cihad konusunda daha önceki sultanların fevkinde olduğu belirtilmektedir. Bir örnek vermek gerekirse, Feridun Bey'in Nüzhet-i Esrârü'l-Ahyâr der-Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvar adlı eserinde Kanûnî'nin seleflerine üstünlüğü şu şekilde dile getirilmektedir: “Sevâbık-ı selâtîn-i Osmanî ve sevâlif-i pîşîn-i hâkânîden birisine ancılayın gazâ-yı garrâ ve cihad-ı a'lâ müyesser olmamışdır.”⁴

Merâhî'nin Fetihnâme-i Sigetvar adlı eseri de gazâyâ “zevk u safâ”ya erişmenin bir yolu olarak görmekte ve eser aşağıdaki dua ile bitmektedir:

“Yâ ilâhî bize itdün ihsân Eyledün merhametün bî-pâyân
Dâ'imâ böyle gazâyâ ırgür Kullarun zevk u safâyâ ırgür”⁵

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Siyasi Tarih Anabilim Dalı;
email: bayramf55@gmail.com

¹Bu yazının ilk hali, “Osmanlı-Macaristan-Habsburg İlişkileri ve Kanuni Sultan Süleyman, 23-26 Kasım 2016, Budapeşte” sempozyumunda tebliğ olarak sunulmuştur.

²Bâkî Divânî, Tenkitli Basım, yay. Sabahattin Küçük (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994), s. 79.

³Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehemed Han, İzladı ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerinde Anonim Gazavatnâme, yay. Halil İnalçık, Mevlûd Oğuz (Ankara: TTK, 1989), s. 1.

⁴Feridun Bey, Nüzhet-i Esrârü'l-Ahyâr der-Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvar, Sultan Süleyman'ın Son Seferi, haz. H. Ahmet Aslantürk, Günhan Börekçi, redaksiyon: Abdülkadir Özcan (İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi, 2012), s. 86.



41a [Sultan Süleyman'ın vefatını haber alan Sokollu Mehmed Paşa'nın Feridun Ahmed'in yanında üzüntü ile ağlaması]



178a [Habsburg elçisinin Sultan Selim'in huzuruna kabulü]



16b [Sultan Süleyman'ın Erdel Kralı Stefan'ı huzuruna kabulü]

1565 yılında yaşanan Malta bozgunu Avrupa'da Osmanlı imajını sarsmıştı. Bu bozgunun neden olduğu olumsuz havayı kendi lehine çevirmek isteyen Sultan Süleyman, Macaristan'a bir sefer düzenleme kararı aldı. Padişaha karşı özellikle bazı tarikat çevrelerinde yükselen muhalefet de söz konusuydu. Ona karşı yöneltilen eleştirilerin temelinde Şehzade Mustafa'nın katledilmesi yatmaktaydı. 1553 yılında Şehzade Mustafa'nın katledilmesi sonrasında Kanûnî zor günler geçirmişti. Süleyman'ın bu olaydan dolayı çok üzüldüğü ve pişman olduğu hem yerli hem de yabancı kaynaklarda belirtilmekteydi. Beşiktaş'ta dergâhı bulunan Yahya Efendi'nin, Mustafa'nın katlinden sonra çocukluk arkadaşı olan Süleyman'la konuşmadığı şeklinde rivayetler bulunmaktadır. Hürrem Sultan'ın vefatıyla birlikte iyice yalnızlığa düşen Sultan Süleyman'ın tek tesellisi kızı Mihrimah Sultan'ın kendisini yalnız bırakmamasıydı. Macaristan'a karşı sefer düzenlenmesinde Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa'nın yanı sıra Mihrimah Sultan'ın telkinlerinin de etkili olduğu öne sürülmektedir.⁶

Evliyâ Çelebi'nin Budin'i:

Kanûnî'nin Macaristan seferlerini efsanevî bir şekilde anlatan eserlerden birisi Evliyâ Çelebi'nin *Seyahatnâmesi*'dir. Evliyâ, "Kızılelma-yı Ungurus" diye nitelediği "kal'a-i Budun'u" fetheden Süleyman'a ayrı bir muhabbet beslemektedir. O, dört "Kızılelma kal'ası"nın Osmanlı'nın elinde olduğunu ve diğer ikisinin ise İbn-i Arabî (ö. 1240)'nin asırlar önce işaret ettiği gibi Osmanlılar tarafından fethedileceğine inandığını belirtmektedir: "Hamd-i Hudâ Budin ve Eğre ve Üstürgon ve Ustolni-Belgrad ile dörd 'aded Kızılelma kal'aları dest-i Âl-i Osman'dadır. İnşâallahu Ta'âlâ yakında ikisi dahi dest-i Âl-i Osman'a gireceğin eş-Şeyh Hazret-i Muhyiddin-i Arabî işaret buyurmuşlardır."⁷ Evliyâ, Kanunî'nin Budin'i fethettikten sonra düzenlediği toyun ya da "ziyâfet-i Halilürrahmân"ın hâlâ dillere destan olduğunu tantanalı bir şekilde anlatmaktadır: "Cemî'-i vüzerâ (ve) vükelâ ve a'yân-ı kibâr-ı kümmelînlere ve cemî'-i erbâb-ı dîvâna Budin'in iç kal'ada olan Kızılelma Sarayı'nda Süleyman Hân bir ziyâfet-i Halilü'r-rahman eder kim hâlâ dillerde dâstân-ı dâstândır."

Budin'de kılınan ilk Cuma namazı esnasında vefat eden Bektâşî dervişi Gül Baba, günümüze kadar Budin'in bir sembolü olmaya devam etmiştir.⁸

⁶Merâhî'nin Fetihnâme-i Sigetvar'ı, Kanunî'nin Son Seferinin Şiirsel Anlatımı, haz. H. Ahmet Arslantürk, Mücahit Kaçar (İstanbul: Okurkitaplığı, 2012), s. 82.

⁷Feridun M. Emecen, İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları-I, Bayezid (II), Yavuz, Kanunî (Ankara: İSAM Yayınları, 2011), s. 151.

⁸Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, 6. Kitap, haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011), s. 128. Evliyâ'nın bahsettiği altı Kızılelma için bkz. Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, 6. Kitap, s. 127. Halil İnalıcık, Devlet-i Aliyye kitabında Osmanlılar'ın Budin'i "İkinci İstanbul" yapma gayretine işaret etmektedir: "Ferdinand'ın Zapolya'yı yenerek Budin'e girmesi üzerine Zapolya Süleyman'dan yardım istedi. Sultan, Zapolya'yı Macaristan'ın tek kralı olarak tanıdı ve ordusuyla yardıma geleceğini bildirdi (1527). Veziriâzam İbrahim Paşa Zapolya'nın elçisine 'Budin'i ikinci İstanbul yapacağız' derken, Habsburglara karşı gelecekteki planları açıklıyordu." Halil İnalıcık, Devlet-i 'Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I, Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010), s. 154.

⁹Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, 6. Kitap, s. 129.

“Budîn’in gözcüsü” olduğuna inanılan Gül Baba’nın cenaze namazında Kanûnî Sultan Süleyman da hazır bulunmuş ve namazı dönemin Şeyhülislam’ı Ebussuud Efendi kıldırmıştı. Evliyâ Çelebi, “fukarâ-yı Bektâşiyân”da olan Gül Baba’nın cenaze namazına “iki kerre yüz bin” kişinin katıldığını ifade etmektedir. Evliyâ’ya göre, Gül Baba’nın bu denli sevilmesinde en büyük neden ise, onun II. Mehmed’in, II. Bayezid’in, I. Selim’in ve I. Süleyman’ın tüm gazâlarında hazır bulunmasıydı.⁹ Seyyahımız, Gül Baba gibi son namazını Macar diyarında kılan Kânûnî’nin Budîn’de yerleşenlerin uzun ömürlü ve zengin olmaları için yaptığı bir duaya da yer vermektedir: “Kal’a-i Budîn’imde sâkin olanlar mu’ammer ve bay olsun.”¹⁰

Nûreddinzâde’nin Rüyası:

Zigetvar Seferi’nin bir başka destansı yönü ise Kanûnî’nin son seferinin bir rüya ile ilintilenmesidir. Nev’izade Atâ’î’nin anlattığına göre, Filibeli Şeyh Mustafa Muslihuddin Nûreddinzâde (ö. 1574) bir gece Hz. Peygamber’i rüyasında görmüş ve uyanır uyanmaz rüyasını anlatmak için Sultan Süleyman’ın kapısını çalmıştı. Nûreddinzâde rüyada Hz. Muhammed’in Kanûnî’ye “fariza-i cihâdî” hatırlattığını ifade etmekteydi. Kânûnî’ye Nureddinzâde’yi daha önce tanıştıran kişiler Şeyhülislam Ebussuud Efendi ile Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa idi. Nûreddinzâde ise Sokollu Mehmed Paşa’nın şeyhi idi.

Zigetvar Seferi öncesindeki rüya ile ilgili kıssayı Nureddinzâde’nin halifelerinden dinlediğini belirten Atâ’î, Kanûnî’nin Nureddinzade ile sohbet etmekten hoşlandığını belirtmektedir. Halvetî şeyhinden bu rüyayı dinledikten sonra ayağa kalkan ve “göz yaşı tûfânı”na tutulan Sultan Süleyman Zigetvar seferine karar vermişti.¹¹ Nûreddinzâde’nin, Zigetvar seferine ordu şeyhi olarak katıldığı bilinmektedir.¹²

Zigetvarnâmelerde seferin sebebi olarak rüyadan ziyade, zahirî sebepler üzerinde durulmaktadır. Zigetvar kalesi komutanı olan Zrinyi Miklós, burada önemli bir mevki edinmiş ve Osmanlılar’ın Macaristan’daki egemenliğini tehdit eder konuma gelmişti. Hırvatlar ve Macarlar arasında bir kahramanlık sembolü haline gelen Miklós’un Avusturya kiralığına erişme emeli güttüğü de bilinmekteydi.¹³ Macaristan’daki Osmanlı kalelerine saldırı düzenleyen Miklós’un Tırhala sancak beyi olan Mehmed Bey’i ve oğlunu pusuya düşürerek öldürmesi üzerine Sultan Süleyman, Zigetvar üzerine sefer emri verdi. 5 Ağustos-7 Eylül 1566 tarihleri arasında süren kuşatma sonucunda 7 Eylül’de kale Osmanlılar tarafından fethedildi. Muhasara esnasında tahrip olan kale daha sonra tamir edilmiş ve kale içinde bir cami inşa edilmişti. Kânûnî, fethin gerçekleştiğini günün öncesindeki gece (21 Safer 974/ 6-7 Eylül 1566) vefat etmiş; ancak onun ölümü bir karışıklık çıkmaması için yeni sultan gelinceye kadar gizlenmişti. Fetih sonrasında ilk Cuma namazı burada kılınmış ve hutbe Sultan Süleyman adına okunmuştu.¹⁴

Zigetvar Seferine bizzat katılan ve Sokollu Mehmed Paşa’nın kâtipliğini yapan Feridun Bey’in *Nüzhet-i Esrârü’l-Ahyâr der-Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvar* adlı eser Kanûnî’nin son seferi için vaz geçilmez bir eser hüviyetindedir. Eserde yazarın canlı ve akıcı anlatımı bazan esprili bir hal de almaktadır.



84b [Şehzade Selim Sokollu Mehmed Paşa'ya yaklaştığını bildiren mektubu yazarken]



84a [Şehzade Selim'in orduya davet eden Bulgarlı'ya verdiği fetihname]

⁹Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, 6. Kitap, s. 134.

¹⁰Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, 6. Kitap, s. 135.

¹¹Nev’izâde ‘Atâ’î, *Hadâiku’l-Hakâ’ik fi Tekmileti’ş-Şakâik*, yay. Mehmed Recâ’î (İstanbul, H. 1268), s. 212-213.

¹²Zeynep Yürekli, “A Building Between the Public and Private Realms of the Ottoman Elite: The Sufi Convent of Sokollu Mehmed Pasha in Istanbul”, *Muqarnas, An Annual on the Visual Culture of the Islamic World*, ed. Gülru Necipoğlu, c. 20 (Leiden: Brill, 2003), s. 163. Nûreddinzâde, Sofyali Bâli Efendi’nin halifesi idi. Bu hususta bkz. Yusuf Sinan, *Tezkire-i Halvetiyye, Süleymaniye Kütüphanesi*, Esad Efendi, no. 1372, vrk. 17a. Nureddinzâde, Sokollu Mehmed Paşa’nın ve eşi İsmihan Sultan’ın şeyhi idi. Nureddinzâde’nin Osmanlı idaresindeki nüfuzu hakkında bkz. Nathalie Clayer, *Mystiques, État et Société, Les Halvetis dans l’aire Balkanique de la fin du XVe siècle à nos jours* (Leiden: E. J. Brill, 1994), s. 81.

¹³Münir Aktepe, “Zigetvar Livası Kanun-nâmesi” *Kanunî Armağanı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2001), s. 188.

Zigetvar kuşatması sırasında askeri cesaretlendirmek için öne atılan ve kendisini pek esirgemeyen Sokollu'yu biraz geri çekilmesi hususunda ikna etmek için diğer devlet adamları tarafından görevlendirilen Feridun Bey, veziriâzamı kuşağından çekmek durumunda kalır; ancak Sokollu geri çekilmez ve Feridun Bey'i "bir ok atım yeri kadar" sürükler. O, Sokollu'nun kuvvetini bir aslana, kendisinin gücünü ise bir kediye benzetmektedir:

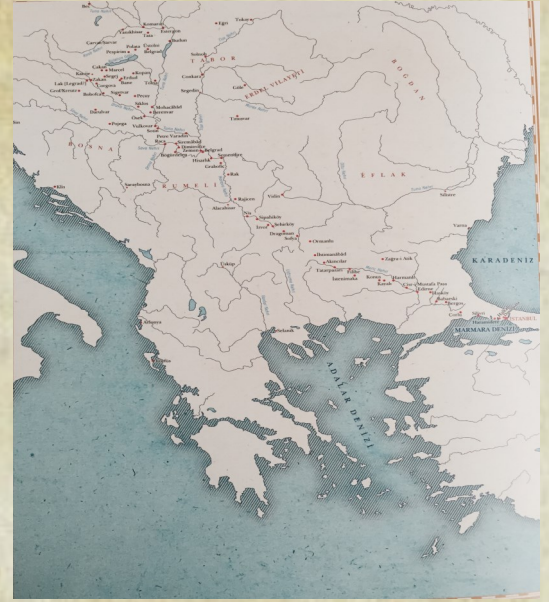
Kaçan ki katına varub vech-i meşrûh üzre söyledüğümde aslâ iltifat eylemeyüb daha ilerüye müteveccih olmağın ben dahî kuşağından muhkem yapışub ben gerüye çekerdim o ilerüye çekinürdi. Anun gibi şir kuvvetle benüm gibi gürbe kudretün ne kadar tâkati ola ki men'e kâdir olaydum. Hakk 'alimdür ki bir ok atım yir mikdarı vardı ki bu hakiri sürükleyüreک ilerüye bile alub gitmişdi.¹⁵

Eyüp Sultan'ı Ziyaret:

Zigetvarnâme yazarlarının değindiği ortak konulardan birisi, sultanın ilerlemiş yaşına ve hastalığına rağmen bir seferi göze alabilmesidir. Feridun Bey, bu meseleyi "Şehriyâr-ı cihân-dâr Hazretleri Kalkub Sefere Gitmege ve Pîrlik 'Âleminde Meşakkat İhtiyâr İtmege Sebeb Ne Olduğudur" başlığı altında anlatmaktadır.¹⁶ Yazar, Habsburg elçisinin sultanın yaşlı ve hasta olduğunu bildirerek fırsatın ganimet bilinmesine yönelik telkinleri ve Zigetvar kalesinin Osmanlı'nın bölgede tutunma çabaları için ciddi bir tehdit oluşturması gibi meseleler üzerinde durmaktadır. Habsburglar'ın Osmanlı'ya karşı ödemeleri gereken vergiyi ödememeleri de seferi icap ettiren sebepler arasında zikredilmektedir.¹⁷ Diğer Zigetvarnâmelerle karşılaştırıldığında Feridun Bey'in eserinde devletler arası ilişkilerin cereyanı ve diplomatik te'âmüllerin daha ustalıkla bir şekilde anlatıldığı görülmektedir. Feridun Bey'in olayları anlatırken hâdisenin tam tarihini verme husûsunda da titiz davrandığını görmekteyiz.

Nüzhet-i Esrârü'l-Ahyâr der Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvar adlı eserde dikkat çeken başlıklardan birisi de Sultan Süleyman'ın Zigetvar seferi öncesi gerçekleştirdiği türbe ziyaretleri ile ilgilidir: "Pâdişâh-ı cihâd-mu'tâd hazretleri 'âdet-i hasene-i meymenet-nihâdları mucibince ziyârât-ı mezârât-ı müteberrike kılub istimdâd itdükleridür"¹⁸ Daha önceki sultanlar gibi, Kânûnî de seferlerden önce türbe ziyareti gerçekleştirmeyi âdet edinmişti. Feridun Bey'in de işaret ettiği gibi sahâbe ya da evliyâ türbesi ziyaretlerinin fethi kolaylaştırdığına dair bir inanış hâkimdi. Kanûnî'nin Şark seferlerinde Battal Gazi, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, Şeyh Burhaneddin Tirmizî, Evhadeddin Kirmânî ve Ebû İshak Kazerûnî gibi evliyanın türbelerini ya da makamlarını ziyaret ettiği bilinmektedir.¹⁹

Babasının ve dedelerinin türbelerini ziyaret etmek amacıyla yola çıkan Sultan Süleyman, ancak Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin türbesini ziyaret edebilmişti. Feridun Bey, Kanûnî'nin kabir ziyaretini anlatırken "izâ tahayyartüm fi'l-umûr[i] festa'inû min ehli'l-kubûr[i]"²⁰ sözünü hatırlatmaktadır. Ziyaret sırasında hâcet namazı da kılan Sultan, Kur'ân tilâvetini dinlemiş ve çokça du'âda bulunmuştu. Diğer cami ve türbeleri ziyaret etmeye güç yetiremeyen Kanûnî, sarayına dönmek durumunda kalmıştı. Onun yerine cami ve türbe ziyaretlerini gerçekleştiren kişi Sokollu Mehmed Paşa olmuştu. Her ziyarette Kur'an okunmuş ve bolca sadaka dağıtılmıştı. Kânûnî'nin ve Sokollu'nun bu ziyaretleri "rûz-ı firûz"da yani talihli gün sayılan Ramazan'ın onbeşinci günü gerçekleşmişti.²¹ Kanûnî, Zigetvar Seferi'ne 11 Şevval 973 (1 Mayıs 1566) tarihinde çıkmıştı. Sefere çıkmadan önce Bursa, Edirne ve İstanbul kadılıklarına gönderilen emirlerde haftanın iki gününde camilerde sabah namazını müteakiben Kur'an okunması ve fetih için dua edilmesi istenmişti.²²



¹⁴Münir Aktepe, "Zigetvar Livası Kanun-nâmesi", s. 188-189.

¹⁵Feridun Bey, *Nüzhet-i Esrârü'l-Ahyâr der Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvar*, s. 125.

¹⁶Feridun Bey, *Nüzhet*, s. 88-93.

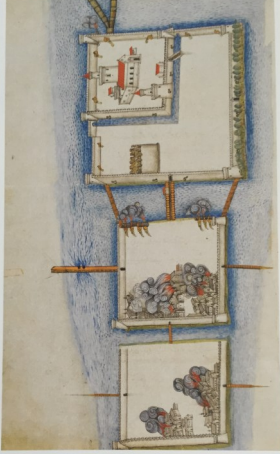
¹⁷Feridun Bey, *Nüzhet*, s. 88-93.

¹⁸Feridun Bey, *Nüzhet*, s. 94.

¹⁹Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi, Türk Dünya Nizâmının Millî, İslâmî ve İnsânî Esasları* (İstanbul: Ötügen Yayınları, 2006), s. 326.

Ahâl-i Şehr'in Sultan'ı Son Seferine Uğurlaması:

Feridun Bey, “guzât-ı ehl-i İslâm'a cür'et ü cesâret gâlib olmağičün” mehterân bölüğünün askerlerin gönlünü coşturduğunu anlatırken halkın Padişâh'ı son seferine nasıl uğurladığını da tasvir etmektedir: “*Ve ahâl-i şehr dahi müşâhede-i likâ-yı münîr-i pâdişâh-ı dehr için zükûr ü inâs sıgâr ü kibâr 'abîd ü ahrâr seyre çıkub sağ ve sol pâdişâh geçdüğü yol üzre durub, 'uğurunuz hayr ve seferiniz mübârek ola' diyü du'â-yı hayr iderlerdi. Pâdişâh-ı a'lâ-hazret bu şevket ü 'azametle revâne olub giderdi.*”²³ Feridun Bey'in de anlattığı gibi İstanbul halkı, Sultan Süleyman'ı yalnızca Zigetvar'a değil, dönüşü olmayan bir sefere uğurlamaktaydı. Süleyman'ın son seferi dillere destan olacaktı. Sefer sırasında at üstünde durmakta bile zorlanan Kânûnî'nin son nefesini “Budin ili”nde vermesi esrarengiz bir hadisedir. Muhteşem Süleyman, sanki gençliğinde fethettiği Macar diyarını son bir kez daha dünya gözüyle temâşâ etmek istemişti.



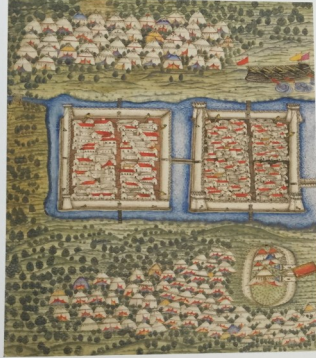
28a [Sigetvar'ın dört hisardan oluşan kalesi ve ilk iki hisarın fethi]



22a [Sokollu Mehmed Paşa'nın Sigetvar kalesini keşfe çıkışı]



42a [Sigetvar'ın harab haldeki birinci ve ikinci hisarları]



33a

[Kuşatma sırasında Sigetvar ve çevresi]



32b

²⁰“İşlerinizde şaşkınlığa düştüğünüzde kabir ehlinen yardım isteyiniz.” Feridun Bey, *Nüzhet*, s. 94.

²¹Feridun Bey, *Nüzhet*, s. 94-95.

²²Feridun Emecen, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları-I*, s. 152.

²³Feridun Bey, *Nüzhet*, s. 97.

Kaynakça:

Aktepe Münir, “*Szigetvar Livâsı Kanun-nâmesi*”, Kanunî Armağanı (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2001), s. 187-202.

Küçük, Sabahattin, *Bâkî Divânı*, Tenkitli Basım, yay. Ankara: TDK, 1994.

Clayer, Nathalie. *Mystiques, État et Societe, Les Halvetis dans l’aire Balkanique de la fin du XVe siècle à nos jours*, Leiden: E. J. Brill, 1994.

David Géza, “*Sigetvar*”, TDV İslam Ansiklopedisi, c. 37 (2009), s. 157-159.

Emecen, Feridun M., *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları-I, Bayezid (II), Yavuz, Kanûnî*, Ankara: İSAM Yayınları, 2011.

Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemed Zillî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 6. Kitap, haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.

Feridun Bey, *Nüzhet-i Esrârü’l-Ahyâr der Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvar*, Sultan Süleyman’ın Son Seferi, haz. H. Ahmet Arslantürk, Günhan Börekçi, redaksiyon: Abdülkadir Özcan, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi, 2012.

Fleischer, Cornell H. *Bureaucrat and Intellectual in the Ottoman Empire: The Historian Mustafa Âli (1541-1600)*, Princeton University Press, 1986.

Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehemed Han, İzladi ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerinde Anonim Gazavât-nâme, yay. Halil İnalçık, Mevlûd Oğuz, Ankara: TTK, 1989.

İnalçık, Halil. *Devlet-i ‘Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I, Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.

Levend, Ağâh Sırrı, *Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey’in Gazavât-nâmesi*, Ankara: TTK, 2000.

Merâhî’nin Fetihnâme-i Sigetvar’ı, Kanuni’nin Son Seferinin Şiirsel Anlatımı, haz. H. Ahmet Arslantürk, Mücahit Kaçar, İstanbul: Okurkitaplığı, 2012.

Nev’izâde ‘Atâ’î, Hadâiku’l-Hakâ’ik fî Tekmileti’ş-Şakâik, yay. Mehmed Recâ’î, İstanbul, H. 1268.

Turan, Osman. *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi, Türk Dünya Nizâmının Millî, İslâmî ve İnsânî Esasları*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2006.

Yurdaydın Hüseyin G., “*Sigetvarnameler*”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 1, sayı: 2-3 (1952), s. 124-136

Yusuf Sinan, *Tezkire-i Halvetiyye*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, no. 1372.

Yürekli, Zeynep. “*A Building Between the Public and Private Realms of the Ottoman Elite: The Sufi Convent of Sokollu Mehmed Pasha in Istanbul*”, Muqarnas, An Annual on the Visual Culture of the Islamic World, ed. Gülru Necipoğlu, c. 20, Leiden: Brill, 2003, s. 159-185.

SELÇUKLULAR'DA MEYDAN KÜLTÜRÜ

Eda Akdeniz

Meydanlar, şehirde herkes tarafından kullanılan ortak mekânlardır. Bu nedenle meydanlar aslında şehrin ruhunu yansıtır. Toplum hayatının önemli bir yapısı olan meydanların tarihi de neredeyse medeniyet tarihi kadar eskidir. Zira her toplumda ve medeniyette bir meydan kültürü vardır. Eski Yunan kentlerinden agora ne ise, Roma'da forum, Türk toplumlarında çarşı-pazar oydu. Meydan, Selçuklu şehirlerini de teşkil eden temel unsurlardan biriydi. Selçuklu hükümdarlarından reyaya kadar her kesimden insanı bulunduran bir nevi şehir kültürünün bileşeni olarak kabul edilirdi.

Batı literatüründe şehir, etrafında sur, en yüksek tepesinde kale, ortasında büyük bir ibadet yeri ve bunun çevresinde çarşısı, pazarı ve meydanı bulunan kasaba diye tarif edilirken; Türk şehirlerinde büyük anıtsal yapıların çevresinde teşekkül etmemiştir. Anıtsal yapıların başında gelen cami, medrese, han hamam gibi yapılar bir meydan unsuru düşünülerek planlanmamıştır. Bu durumda Selçuklu şehirlerinde cami-meydan bağlantısından söz edilemez ya da önemli yolların kesiştiği noktada bir meydan ortaya çıkmamıştır. Bununla birlikte mescit ve çeşme etrafında ve pazar yerlerinde beliren, meydan kadar büyük olmayan açıklıklar mevcuttu. Bunlar daha ziyade "Pazar meydanı" olarak ifade edilmiştir.

Selçuklular ve Beylikler döneminde iskânın en son aşamasını oluşturan şehirler ile ilk Türk şehirleşme süreci başlar. Bizans' tan Türklere intikal eden şehirler, bunların yanında yeni teşekkül eden yapılar, Müslüman Türk toplumunun özellikleriyle yeniden şekillenir. Böylece Anadolu şehirleri, Türk -İslam kültür öğelerini bünyesinde barındıran yeni bir görünüm kazanır. Bu yapılanmanın içinde yer alan en önemli unsurlardan biri de "meydan" dır.

Selçuklular devrinde adeta sivil ve askeri hayatın bir parçası haline gelen meydanların çeşitli fonksiyonları vardı. Spor, gösteri gibi birçok sosyal faaliyet buralarda icra edilirdi. Şehir halkını ilgilendiren yenilikler ve kutlamalar için en uygun mekânlardı. Toplu şekilde kılınan bayram namazları, toplumun hemen hemen çoğunu ilgilendiren müşterek bir ritüel olmasından dolayı en önemli etkinlikti. Meydanlarda toplanan halk, namazını kıldıktan sonra bayramlaşma törenini de burada ifa ederdi. Müslüman Türk toplumu için bayram merasimi son derece önem arz etmekteydi. Buna bağlı olarak bir süre sonra, önemli meydanlarda kalıcı ibadet mekânları sağlamak amacıyla minber ve mihraptan meydana gelen namazgâhlar inşa edilmiştir. Bayram vesilesiyle kılınan namazlar için meydanların bir kenarında bulunan musallalar, zamanla cenaze namazlarının kılındığı mekânlar olmuştur. Bunun sonucunda cenazeler, meydanların yakınına gömülmeye başlanmış ve bir müddet sonra meydan mezarlıkları ortaya çıkmıştır.

Sultanlar gibi devletin ileri gelenleri de bir takım sosyal faaliyetler için meydanları kullanırlardı. Sultanların ve devletin ileri gelenlerinin katıldığı çeşitli törenler veya devlet merasimleri, meydanlarda gerçekleştirilirdi.

Meydanlar aynı zamanda askeri faaliyetlerin yapıldığı alanlardı. Sefere çıkacak ordu meydanda toplanıp çadır kurar, sefer öncesinde sultanın vereceği emri burada beklerdi. Yine Selçuklu döneminde bazı cezaların meydanlarda uygulandığı da görülmektedir. Örneğin, Taceddin Pervane, hakkında çıkan zina dedikoduları nedeniyle meydanda cezaya çarptırılan bir devlet adamıydı. Zincire vurularak Ankara meydanına getirilen Taceddin Pervane, burada göbeğine kadar toprağa sokulmuş, halktan oluşan insanlar tarafından recm suretiyle meydanda öldürülmüştür. Bunlardan farklı olarak savaş sonrası ele geçirilen esirlerin de meydanlarda toplandığını görmekteyiz.

Hakkında pek bir bilgi olmamasına rağmen meydandan görevli bir sorumlu olduğu bilinmektedir. "Meydan emiri" (emir-i meydan) diye adlandırılan bu görevlinin, meydanın bakımından, meydanda icra edilen faaliyetlerin düzenlenmesinde sorumlu olduğu düşünülebilir.

Sonuç olarak Anadolu'da, Türkiye Selçuklularından itibaren başlayan ve günümüzde şehrin temel dokusunu oluşturan meydan, kültür tarihimiz açısından son derece önemlidir. Bu dönemde meydanlar yöneticilere ve halka, gündelik hayatın dışında, bireysel ya da toplumsal özgürlüklerini yaşama imkânının sunulduğu mekânlar olarak önemli bir konuma sahiptirler. Bilhassa meydanlarda oynanan çevgan oyununun asıl gayesi sultanın ve süvarilerinin maharetini göstermek, kabiliyetlerini geliştirmek ve nihayet en önemlisi savaşa hazırlamaktır. Bununla birlikte meydanlar, bayram gibi çeşitli törenlerin ve sosyal etkinliklerin gerçekleştirildiği, yeri geldiğinde bazı cezaların uygulandığı yerler olmuştur. Böylece belirli zamanlarda halkın toplandığı meydanlarda bireyler arasındaki birliktelik, toplumsal dayanışma ve bağların güçlenmesi sağlanır. Toplumdaki bireyler arasındaki farklar en aza indirilir, ilişkiler düzenlenir ve bir bütünlük oluşturulur. Meydanlarda icra edilen şenlikler, kutlamalar, gösteriler vesilesiyle sosyal ilişkiler sağlamlaştırılır. Anlaşıldığı üzere Selçuklular döneminde din, dil ve etnik farklılıklar gözetilmeksizin bir şehirde yaşayan halk, çeşitli sebeplerle meydanlarda bir araya gelmekteydi.

Nitekim dini veya geleneksel etkinliklerin yerine getirilebilmesi amacıyla ortaya çıkan bu kültür mekânlarında halkın bir araya gelmesi, birliktelik ve samimiyet duygusunun gelişmesine imkân sağlamıştır. Bu bağlamda meydan, bir şehirde yaşayanları ortak bir paydada buluşturan, hemşehrilik olgusunu güçlendiği yer olarak önem kazanır.

KAYNAKÇA

Tülay Metin, “Türkiye Selçuklu Şehirlerinde Meydan Kültürü”, Tarih İncelemeleri Dergisi, XXVIII / 1, 2013, 209-222.

ESKİ TÜRKLERDE ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ VE BALBALLAR

Nisa Nur Akgül*

Türklerin, anayurtları Orta Asya başta olmak üzere bilinen eski dünyanın hemen her bölgesinde görülen ve gelenekselleşmiş birçok âdeti olmuştur. Bu usûl ve âdetler Türklerin İslamiyet’i kabulünden önce ve sonra diye iki ana grupta toplanır. Ancak İslamiyet’in kabulünden sonra da, İslamiyet’ten önce oluşan âdetlere -bazı yerlerde kısmen değişiklik görülmele beraber- rastlamaktayız.

Maniheizm ve Budizm dinlerine inanan ve Şamanizm’i benimseyen Türkler, bu din ve inançların ölümle ilgili düşünce ve inanç biçimlerini mezar geleneklerine yansıtır. Örneğin; Orhun Yazıtlarından anlaşıldığına göre, Şamanizm’de görülen ölümden sonra ruhun kuş gibi uçup geldiği yere gittiğine inanılırdı. İnsan ruhu öldükten sonra kuş veya böcek şekline girmekte ve ölen hakkında “uçtu” denilmekteydi. Batı Türklerinde ise, İslâmiyet’in kabulünden sonra dahi “öldü” yerine “şunkar boldu” yani “şahin oldu” deyimi kullanılmaktaydı.

Eski Türklerin ölü gömme âdetlerine ilişkin ilk bilgilere Çin kaynaklarında rastlamaktayız ki, bunların çoğu Şamanlık düşünce ve inancına aittir. Bu konuda Hunlara ait bilgiler çok az olmasına karşın Göktürklerde daha ayrıntılı bilgiler mevcuttur. Çin kaynaklarına göre, eski Türklerin ölü gömme törenleriyle ilgili usul ve âdetleri şöylece sıralayabiliriz:

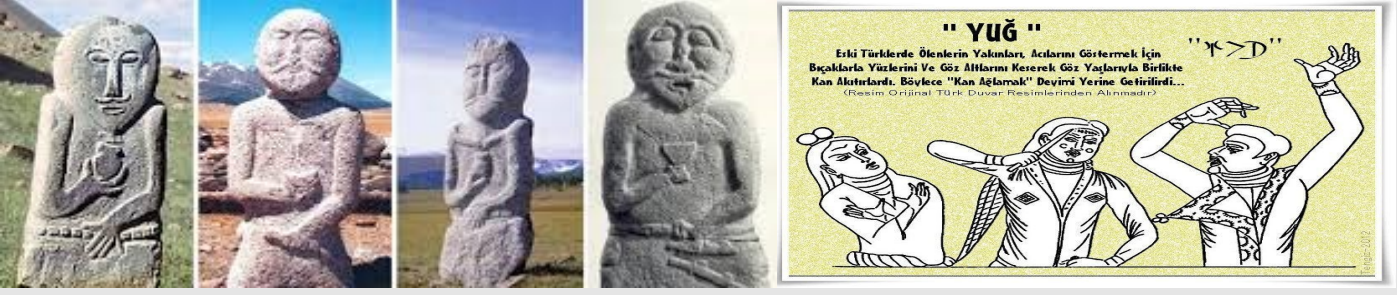
- A.Ölü için yapılan yas merasimi; “yuğ”
- B.Ölüyü gömmek
- C.Ölüyü yakmak
- D.Cesetleri mumyalamak
- E.Eşyaları ve yiyecekleriyle birlikte gömmek
- F.Mezarlarının bir köşesine at gömmek
- G.Alpin mezarı yanına kendi heykelini “sin” veya düşmanını yani “balbal”ını dikmek



A. Ölü İçin Yapılan Yas Merasimi: Yoğ

Ölünün arkasından yapılan çeşitli uygulama şekilleri olan bulunan yas törenine “yoğ” denir. Bu törenlerde ayin, ziyafet ve ağıt yakmak gibi âdetler görülür. Dede Korkut öykülerinde, Oğuzların cenaze törenlerinin biraz İslamlaşmakla beraber Hun ve Göktürklerin defin törenlerinden farksız olduğunu görüyoruz. Yoğ, Hunlardan itibaren her devirde Türk boylarında görülür.

Orhun Kitabelerinden anlaşıldığına göre, Göktürklerde yoğ törenlerinin çok görkemli yapıyordu. Kül Tigin için yapılan yas töreninden bahsedilen kitabede, ölünün bulunduğu çadır etrafına koyun, sığır, at kurban edilir; ata binip çadır etrafında yedi defa dönülürdü. Ağlayıp yüzlerini sembolik olarak bıçakla keserler, bazen de ölünün atını ve eşyasını yakarlardı. Kağanların **hükümdar** mezarları üstüne bir evcik halinde türbeler inşa ederler, bazen de duvarlarına savaş resimleri yaparlardı.



B. Ölüyü Gömmek

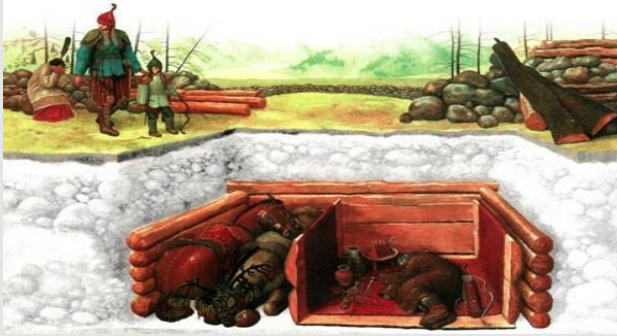
Hemen hemen bütün milletlerde olduğu gibi, Türklerde de ölen insanın toprağa verilmesi genel bir adetti. Ancak gömmenin değişik dönemlerde, değişik tarzlarda yapıldığını görüyoruz. Çin kaynaklarına göre, Göktürk topluluklarında ilkbaharda ölenler otların ve yaprakların sarardığı sonbahar mevsiminde, kışın ölenler ise, bitkilerin yeşillendiği, çiçeklerin açtığı ilkbaharda toprağa verilirdi. Bazen cesetler yakılır, kalanları gömülürdü.

C. Ölüyü Yakmak

Ölümden sonra cesedin yakılması âdetinin, kötülüklerden temizlenme amacıyla yapıldığı sanılmaktadır.

D. Cesetleri Mumyalamak

Türklerde çok eski zamanlardan beri mumyalama âdetini zaman zaman görmekteyiz. Bu mumyalar, Türkçede "kurgan" adı verilen mezarların içine yerleştirilirdi. Mumyalama işi asil kişilere mahsustu. Mumyalama sırasında iç uzuvlar çıkarılırdı ve bunun nedeni kötülüklerin insan içine toplanması fikrinden doğmaktaydı.



E. Eşyaları ve yiyecekleriyle birlikte gömmek

Öbür dünyanın hayatın devamı olduğu düşüncesiyle ölüye ait gerekli eşyalar: Elbiseler, silahlar, kaplar vs. ile yiyecekler kurganın içine yerleştirilirdi.

Ayrıca Türkler "aş vermeyi" önemli bir vazife saymışlardır. İlk çağlarda aş doğrudan ölüye verilir, yani mezarına konulurdu. Manevi kültür geliştikten sonra bu tören **sevabını ölüye bağışlamak üzere** fakirlere yemek vermek, helva (tatlı) vermek şeklini almıştır.

F. Mezarlarının bir köşesine at gömmek

Bilindiği gibi, Türkler atlarına çok önem vermişlerdir. Bugün bile Anadolu'da "at, avrat ve silahına sahip olmak" atasözü vardır. Çalışmalara göre, farklı tarihlerde Türk boylarında atların sahiplerinin ölümüyle birlikte gömüldüğünü görüyoruz. Eski Türklerde ölen kahramanın atı ile gömülmesi adet olduğu gibi, savaşlarda hizmeti geçmiş atların da bazen merasimle gömüldüğü olurdu. Orta Asya'da Göktürk kurganlarında genel olarak şu adetlere rastlanır: Atların ölüyle birlikte gömülmesi, atların genellikle aygır cinsinden olması, kuyruk, yele ve topuklarının kesik olması, ayrıca kuyruklarını kesmek yerine bağlamak, örmek âdetleri görülmektedir.

G. Ölüyü Tabuta Koyup Ağaca Asmak

Orta Asya'da Hun ve Göktürk hakimiyeti döneminde daha iptidai olan bazı boylarda "ölülerini tabuta koyup, ağaca asmak" da vardı. Bu Türkler arasında Tuva Türkleri sayılabilir.

H. Alpın Mezarı Yanına Kendi Heykelini, Sin ve Balbalını Dikmek

Eski Türklerde yaygın bir âdet gereğince, ölen kahramanın mezarı başına, kendi heykelini *sin* ve öldürdüğü düşmanları simgeleyen kabaca yontulmuş taşları *balbalını* dikerlerdi. Göktürklerle Kültigin Külliyesi'nin yolu üzerinde yüzlerce sine rastlanılmıştır. Yüzleri, yönlere göre duruşları, ellerinde tuttukları "kuş, kadeh" gibi sembolik objeler, Türk kültür tarihinde birçok bilgiye kaynak olmuştur. Balballar ise, Göktürk alplerinin savaşta öldürdükleri düşman sayısı kadar mezara konulan ve doğu-batı yönünde dizili, kabaca yontulan taşlardı. Ebedi hayata inanan Türkler, öldürdükleri düşmanın kendilerine öbür dünyada hizmet edeceklerine inanıyorlardı. Balballar bu düşmanların ruhunu temsil ediyordu. Balbalların sayısı bazen bir, bazen de yüzlerce olabiliyordu. Ancak, sayıları yüzleri bulan balbalların diğer alpler tarafından ölen alpe bir hizmetkâr hediyesi olarak düşünölmektedir.

BALBALLAR

Eski Türklerde kurgan adı verilen mezarlar ölülerin ruhları rahatsız olmasın diye yüksek dağ ve tepelerin doruklarında, kalabalıktan uzak ıssız yerlere yapılırdı. İlk başlarda, ölen kişiyle birlikte ona ait kişisel eşyalar ve ölünün ruhunu temsil eden ahşaptan insan heykelleri de cesetle birlikte bu kurgana gömülürdü. Zaman içinde bu uygulama değişime uğrayarak heykeller kurganın içi yerine üzerine konulmaya başladı. Böylece balbalı ilk kullanan Türkler olan İskitlerle birlikte bu gelenek diğer Türk devletlerine de geçti. Ahşabın yerini daha dayanıklı olan taşlar aldı, yalnızca öleni betimleyen heykellerin yanına öldürdükleri düşmanları betimleyen heykeller de eklendi. Balballar, soylu kişi veya hükümdarların mezarlarına ya da anıtlarına dikilen ve çoğu kez biçimlendirilmemiş veya çok az işlenmiş taşlardan oluşurdu. Elbiseleri, kemerleri, başlıkları, silahları, saçları ve bıyıkları ile başlı başına birer portre heykel özelliği taşırlar.

Göktürkler döneminde yapılan insan biçimli taş heykeller, yani balbal veya taş babalar da, başlıkları, giyim -kuşamları ve savaşçı kimliklerini yansıtan sert yüz şekilleri ile dönemin sosyal ve kültürel hayatını yansıtır. Farklı cins doğal taşlardan yontularak dikilen bu heykeller göçebe kültür ile ilişkilendiriliyor. Kırgızistan'da taş malzemelerden yontularak dikilen insan biçimli heykeller, bölgede İslamiyet'ten önce Göktürklerin yaptığı eserlerdir.

Balbalları bugün Orta Asya ülkelerinin tamamında görmek mümkündür; ancak sayıca en çok Kırgızistan'da yer alır. Yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çeken bu heykeller Kırgızistan'ın kuzeyindeki Çuy ve Issık Göl bölgelerinde açık hava müzelerinde halen ziyarete açıktır. Bu müzelerdeki heykeller arasında Kül Tigin'in kendisinin, eşinin ve Bilge Kağan'ın heykel parçaları ile başı kırılmış birçok heykel gövdesi de vardır.

KAYNAKÇA

<http://www.cokbilgi.com/yazi/eski-turklerde-mezar-gelenegi/>

<http://www.kulturelbellek.com/gokturk-sanati-hakkinda-bilgiler/>

<https://www.akademikpersonel.org/anasayfa/gokturklerin-balballari-ziyaretcilerini-bekliyor.html>

<http://www.bilgiustam.com/balballar/>

<https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=364794>

<http://www.genelturktarihi.net/tas-suretler>



¹KÜRESEL KENT İSTANBUL

Aleyna Göksu*

Günümüzde teknolojik buluşlar ve iletişimin ilerlemesiyle dünya global bir köy haline gelmiştir. *Globalizasyon* kelimesi, dünyanın tek bir mekân olarak algılanabilecek ölçüde sıkışıp küçülmesi anlamına gelen bir süreci ifade etmektedir. 1980’den sonra ivme kazanan küreselleşme olgusu ile siyasi ekonomik düzlemde kentler büyük bir önem kazanır, zira kentler bir ülkenin atardamarı demek olup finans merkezlerini içinde barındıran, önemli hizmet ve iş sektörüne ev sahipliği yapan yerlerdir, artık. Bu sebeple ülkeler arasında dünya kentleri olarak tanımlanan *Küresel Kent* kavramı ortaya çıkar. Küresel kent gelişmiş sanayisi ile dünya pazarlarına yön veren özellikle hammaddenin işleyişi, üretimi ve tüketimine yön verebilen, kültürel etkileşimi fazla kent olarak tanımlanabilir. Türkiye’de küresel kent tanımına uyan şehir, güçlü bir nüfusa sahip, ulaşım hatları gelişmiş, sanayi ve dinamik iş gücü fazla sahip olan İstanbul’dur. İstanbul’un küresel kentler arasında yer almasının en büyük sebebi, jeopolitik konumu ve tarihi geçmişi. Küresel Kent literatüründe İstanbul’un aktif bir rol alabilmesi amacıyla 1984-2010 yılları arasında beş farklı belediye başkanı tarafından birtakım çalışmalar yapılmıştır. Bu belediye başkanlarının dünya görüşleri birbirinden farklı olmasına rağmen İstanbul’u ekonomik ve uluslararası alanda üstlere çıkarmak için benzer alanlarda çalışmalar yürüttükleri görülmektedir. Yazımızda söz konusu dönemde belediye başkanlığı yapan Bedrettin Dalan, Ali Müfit Görtuna ve Kadir Topbaş’ın İstanbul’un küreselleşmesindeki rolü üzerinde durmaya çalışacağız. Bu üç ismin seçilmesinin nedeni, Bedrettin Dalan’ın İstanbul’un büyükşehir olmasıyla eş zamanlı olarak belediye başkanı olarak görev yapması ile A. Müfit Görtuna ve Kadir Topbaş’ın İstanbul’un son 18 yılında söz sahibi olmalarıdır.

BEDRETTİN DALAN DÖNEMİ (1984-1989)

Ekonomide neo-liberal bir politika takip eden Bedrettin Dalan, İstanbul’da yeni finans merkezi oluşturmak ister. Büyükdere-Maslak aksı ve Altunizade, Dalan döneminde temeli atılan finans merkezleridir. Ekonominin büyük bir bölümünü tarım faaliyeti oluşturmasına rağmen iki üç yıl içinde bu alanlarda fabrika ve banka kurulmaya başlanır. Böylece İstanbul, ekonomik alanda büyük bir ivme kazanır. Aynı zamanda Bedrettin Dalan’ın İstanbul’da emlak ve turizmi geliştirmek amacıyla gündeme getirdiği bazı projeleri de vardır. 1980’li yıllarda kırsal görüntüye sahip bir şehir konumunda olan İstanbul’un mega kentler arasında yer edinebilmesi için birçok lüks otel, alışveriş merkezi ve konut inşasının temeli bu dönemde atılır. Temeli atılan bu çalışmalara Swiss Otel ve Galeria verilebilir. Bunun sonucunda İstanbul’un imaj değişikliği İstanbul’a yeni istihdam olanakları sağlar.

ALİ MÜFİT GÜRTUNA (1998-2004)

Görtuna, İstanbul’un küresel kentleşmesinin sanayi alanında atılacak adımlarla gerçekleşebileceğini, İstanbul’un tarihi geçmişine önem verilerek turizm alanında çalışmalar yapılması gerektiğine inanan bir belediye başkanıydı. Bu amaçla İstanbul’un tarihi kent dokusunun korunmasına önem verdi. Sultanahmet’te kültür sanat merkezleri kurarak hem şehri tanıtmayı hem de turizm alanında ilerlemeyi hedefledi. Bu alanda bazı ilerlemeler kaydedilmesine karşın sanayi alanında pek fazla yol kat edilemedi. Zira iç politikada yaşanan 28 Şubat süreci ve bunun uzantıları ile PKK terörünün faaliyetleri bu alandaki başarıyı engelledi. Böylelikle Görtuna dönemi turizm eksenli çalışmalara hizmet eden bir dönem olarak kabul gördü.



¹Bedrettin Dalan (26 Mart 1984-28 Mart 1989), Nurettin Sözen (28 Mart 1989-27 Mart 1994), Recep Tayyip Erdoğan (27 Mart 1994-6 Kasım 1998), Ali Müfit Görtuna (12 Kasım 1998-1 Kasım 2004), Kadir Topbaş (1 Nisan 2004-halen)



KADİR TOPBAŞ (2004-HALEN)

Kadir Topbaş, 2004'ten günümüze kadar İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı görevini sürdürmektedir ve İstanbul'un ulusal ve uluslararası sermayede önemli bir yere sahip olabilmesi için birtakım çalışmalar yapmaktadır. Bu amaçla Haydarpaşa, Galataport, Haliç Kültür Vadisi, Sirkeci Garı, Taksim Kongre Vadisi, İETT arazisi üzerine kurulacak olan Dubai Kuleleri bunlardan bazılarıdır. Dubai kuleleriyle birlikte İstanbul'a yapılacak dış sermaye yatırımların artması turizm eksenli ekonomik faaliyetlerin gelişmesi amaçlanır. Bu alanlar ve çevresini de kapsayacak biçimde kentsel dönüşüm projeleri uygulamaya koyularak İstanbul'un sermaye çekim merkezlerinden biri haline getirilmesi hedeflenir. Bunun yanında Topbaş döneminde ulaşım hatları alanında ciddi gelişmeler yaşanır. Metro, Marmaray, hızlı trenler ve limanların yeniden canlandırılması açısından yapılan ulaşım ağları İstanbul'un küresel kent olması açısından önemli bir adımdır.



Bu üç belediye başkanının ekonomik, kültürel ve siyasi alanda yaptığı çalışmalarla İstanbul dünyada küresel kentler arasında yerini almıştır. Böylelikle İstanbul için 1984'ten beri yürütülen çalışmalar onun büyük bir yol almasını sağlayarak dünyaca önemli küresel kent konumuna yükseltmiştir.



KAYNAKÇA:

<https://www.ibb.istanbul/SitePage/index/102> (erişim tarihi: 20.04.2017)

Sermanoğlu, Servet, *Küresel Kent Dinamikleri*, Ankara 2006.

Osmanlı Devleti'nin Doğu Sorunu; Osmalı-Safevi Savaşına Doğru

***Muhammet Ali Oruç**

1502'de Akkoyunlu devletine son vererek Tebriz'de şahlığını ilan eden Şah İsmail, Azerbaycan, Irak ve Horosan'ı topraklarına kattıktan sonra gözlerini hali vakti yerinde olan Anadolu'nun verimli ve sulak havzasına dikmişti. Nitekim Anadolu'nun fethine zemin hazırlamak maksadıyla halifelerini Anadolu'daki taraftarları vasıtasıyla Osmanlı hükümetine karşı kitlesel ayaklanmalar tertip ettirmeye göndermiştir. Zira Anadolu'nun Batını halkıyla Erdebil Sofileri arasında sıkı münasebetler mevcuttu. Şahın daileri de bu sıkı münasebetlere binaen bu kitleleri Osmanlı hükümeti aleyhine isyana hazırlıyordu. 2.Bayezid'in saltanatının son demlerinde ortaya çıkan bu siyasi ve mezhepsel menşei tehde karşı Osmanlı padişahı 2.Bayezid İran'dan Anadolu'ya ve Anadolu'dan İran'a seyahat etmeyi yasaklamıştı(Yavuz Sultan Selim döneminde İran'a ticari yaptırımlar da uygulanacaktır.) ve buna izafeten Venedik Cumhuriyeti ile yapılan uzun soluklu savaşlarda fethedilen Mora yarımadasındaki Modon ve Koron'a Anadolu'daki Kızılbaşların bir kısmını sürgün etmişti. Bütün bu tedbirlere rağmen Anadolu'da Şah İsmail'in halifelerinin icra ettiği propoganda faaliyetlerine mani olunamadı. 1507'de Şah İsmail'in Dulkadiroğulları seferi sırasında Osmanlı topraklarından izinsiz geçmesi ve Osmanlı hükümetinin bu oldu bittiye seyirci kalması Anadolu'da Şah İsmail'in taraftarlarını yüreklendirdi. Müteakiben zuhur eden Antalya'da Şahkulu isyanı, Tokat'ta patlak veren Nur Ali Halife isyanları ve çevresinde gelişen küçük çaplı isyanlar Anadolu'da pek çok insanın ölümüne ve ilaveten Veziriazam Hadım Ali Paşa'nın şehadetine sebebiyet vermişti. Bu kasvetli atmosferde bir de başgösteren taht kavgaları Anadolu'da istikrar ve asayişin bozulmasına sebep oldu(Zira Yavuz Sultan Selim tahta geçtiğinde ağabeyi Şehzade Ahmet Anadolu'da sultanlığını ilan etmişti.)

1.Selim şehzadelğinde, sancağı Trabzon'dan doğu sınırındaki gelişmeleri ve Anadolu'da Şah İsmail'in dailerinin icra ettiği propoganda faaliyetlerini ilaveten bu durumun Anadolu halkı ve konargöçer Türkmen obaları üzerindeki yansımalarını bilfiil tetkik ediyordu. Şah İsmail'in davetine icabet edenlerin sadece Anadolu'daki Kızılbaş grupların değil devletin insan kaynağını oluşturan,yani bel kemiği olan Türkmen obalarının da olduğunu farketmişti.Türkmenlerin Safevi Devletine meyletmelerinin nedeni şu şekilde izah edilebilir;Türkmenler ataları Oğuzlardan beri göçebe yaşam kültürlerinden kopmayı reddeden bir topluluktu.Göçebelik(Yörüklük)töreden sayılmakta ve muhtelif zaman aralıklarında törelerini korumak için bir çok kez Osmanlı Devletine isyan etme eğilimi göstermişlerdir. Osmanlılar da tarıma dayalı maliye politikası ve iskan politikası nedeniyle Türkmenleri yerleşik hayata geçmeye teşvik ediyordu. Oysaki Şah İsmail konargöçer Türkmen obalarına Şii mezhebini benimsemeleri halinde İran sınırları içerisinde Yörüklük töresine müsait bir yaşam biçimi vadediyordu.Bunun sonucunda Türkmenler akın akın İran'a göçmeye başlamıştır.Bu durum Osmanlı Devletini ekonomik ve askeri cihetten zora sokarken Safevi devletinin şaha sonuna kadar bağlı bir nüfusa sahip olmasına sebep olmuştu.Hatta Safevi ordusu ekseriyetle Şii Türkmenlerden oluşuyordu ve ordunun geri hizmetlerinden mesul İranlı ve Gürcü etnisitelere pek itibar edilmiyordu.Öte yandan Şah İsmail'in İran sathında giriştiği asimilasyon politikası sonucunda Diyar-ı Acem Sünni mezhebiyle bağdaştırılamayan bir yer haline geldi(Yukarıda belirtilen hususlar ve Yavuz Sultan Selim'in Trabzon valiliği sırasındaki gözlemleri İran politikasının altyapısını oluşturmuştur).Türkmenlerin devlete sadakatlerini yeniden tesis etmek isteyen Şehzade Selim İstanbul'daki Osmanlı hükümetinden icazet almaksızın Gürcistan seferi düzenledi ve Türkmenleri gazaya katılmaya teşvik etti.Gürcistan seferiyle maksadında nisbeten başarılı olan Şehzade Selim yine de çığ gibi büyüyen göç dalgalanmalarına engel olamadı.

Yavuz Sultan Selim 9.Osmanlı Padişahı olarak tahta geçtiğinde cülusunu tebrik etmek için bir elçi göndermemesi bu değişiklikten memnun kalmadığının ve Osmanlı devletine husumet beslediğinin bir göstergesidir.Ayrıca Şah İsmail'in Osmanlı devleti aleyhine Memluklerle ve Batılı devletlerle ittifak arayışları da bu husumeti tescillemiştir.İlaveten Şah İsmail'in tebaasının ekseriyetini teşkil eden Sünnilere asimilasyon veya ötekileştirme politikası,mezhepsel çatışmaları körüklemesi ve Anadolu'nun bu mezhepsel çatışmalarının faaliyet sahası haline gelmesi Osmanlıların İran'a karşı hasmani bir politika sergilemesine sebebiyet vermiş ve Yavuz Sultan Selim'in bir İran seferi düzenlemesini elzem kılmıştır.

Kaynakça:

EMECEN, Feridun, Yavuz Sultan Selim, 2016, İstanbul

*10/A

